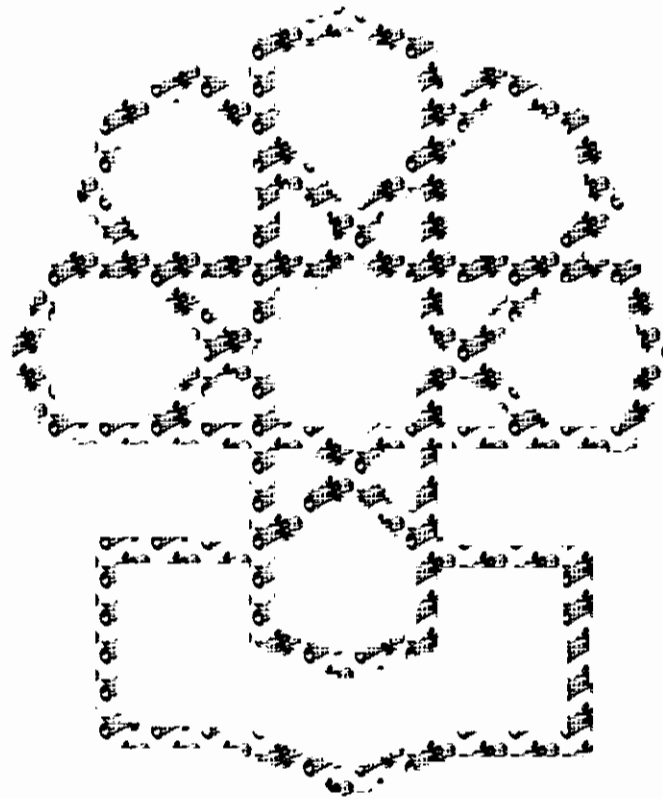

۱۶۲۳ ۱۹۲۳

مروری کلی بر وضعیت همسایگان ایران

معاونت پژوهشی

مهر ۱۳۷۵

کار: گروه بررسی‌های سیاسی - اجتماعی

این مقاله به تقاضای حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای اکرمی
عضو محترم هیئت رئیسه انجام شده است.

کد گزارش: ۱۴۰۱۶۲۳

۱۵..... زبان

۱۵..... جغرافیای سیاسی ترکیه

۱۵..... اهمیت استراتژیک این کشور در منطقه

۱۶..... تشکیلات حکومتی

۱۶..... قوه مجریه

۱۷..... قوه مقننه

۱۷..... ساختار سیاسی

۱۸..... روابط اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و ترکیه بعد از انقلاب اسلامی

۱۹..... فصل پنجم: ارمنستان

۱۹..... وضعیت جغرافیایی

۱۹..... جمعیت

۱۹..... مذهب

۲۰..... ساختار سیاسی ارمنستان

۲۰..... قوه مجریه

۲۱..... قوه مقننه

۲۱..... روابط اقتصادی میان ایران و ارمنستان

۲۱..... قراردادهای اقتصادی

۲۱..... فصل ششم: ترکمنستان

۲۱..... وضعیت جغرافیایی

۲۲..... جمعیت

۲۲..... نژاد

۲۲..... زبان

..... اهمیت استراتژیک این کشور در منطقه

۲۲..... دین و مذهب

۲۲..... وضعیت حکومتی

۲۲..... قوه مقننه

۲۳..... کابینه وزرا

۲۳..... حکومت های اجرایی محلی

۲۳..... روابط اقتصادی ایران و ترکمنستان

۲۴..... فصل هفتم: جمهوری آذربایجان

۲۴..... وضعیت جغرافیایی

۲۴..... جمعیت

۲۵..... نژاد- زبان

۲۵..... موقعیت استراتژیک

۲۵	منابع استراتژیک
۲۵	مذهب
۲۵	تشکیلات حکومتی
۲۶	روابط اقتصادی جمهوری آذربایجان و ایران
۲۸	فصل هشتم: فدراسیون روسیه
۲۸	وضعیت جغرافیایی
۲۸	جمعیت
۲۸	مذهب
۲۸	تشکیلات حکومتی
۲۹	روابط اقتصادی ایران و روسیه
۲۹	فصل نهم: قزاقستان
۲۹	وضعیت جغرافیایی
۲۹	جمعیت
۲۹	مذهب
۲۹	وضعیت حکومتی
۳۰	روابط اقتصادی میان ایران و قزاقستان
۳۱	میزان پیشرفت روابط ایران و قزاقستان طبق برنامه پیش‌بینی شده ۷۴-۷۵
۳۱	منابع

- * - پاکستان دارای حکومتی پارلمانی و مشتمل بر دو مجلس ملی و سنا می باشد و قوه مجریه این کشور نیز تحت نظارت رئیس جمهور و نخست وزیر اداره می شود.
- * - دیوان عالی کشور پاکستان مرجع نهایی حل اختلاف بین سه قوه می باشد.
- * - صادرات ایران به پاکستان در سال های بعد از انقلاب افزایش یافته است و به طور متوسط سه درصد کل صادرات ایران را تشکیل می دهد.
- * - در جمهوری عراق بالاترین مقام کشور، شورای فرماندهی انقلاب می باشد که توسط اکثریت اعضا، قدرت خود را اعمال می کند.
- * - تاکنون دولتی که بر مبنای آرای عمومی باشد در افغانستان انتخاب نگردیده است حتی دولت های اسلامی نیز که وجهه مردمی قوی دارند به آرای عمومی مراجعه نکرده اند.
- * - پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، هیچ گونه روابط اقتصادی، سیاسی و فرهنگی رسمی مهمی بین ایران و دولت های کمونیست افغانستان برقرار نشد اما ایران نخستین کشوری بود که تجاوز شوروی به افغانستان را محکوم کرد و به شدت علیه آن موضع گیری نمود.
- * - پس از پیروزی مجاهدین و تشکیل حکومت اسلامی در کابل، ایران جزو نخستین کشورهای بود که حکومت اسلامی را به رسمیت شناخت و در صدد کمک و حمایت از آن بر آمد.
- * - ترکیه از لحاظ موقعیت جغرافیایی وضعیت ممتازی را جهت دسترسی کشورهای غربی به کشورهای مشترک المنافع (آسیای میانه و قفقاز) فراهم نموده است و همچنین در طول جنگ دوم خلیج فارس، ترکیه به لحاظ در اختیار گذاشتن پایگاه نظامی به امریکا نقش مهمی را در سرکوب رژیم عراق ایفا نمود.
- * - پس از پیروزی انقلاب، روابط ایران و ترکیه به دلیل تفاوت های اصولی در مواضع دو دولت، با رکود مواجه شد ولی پس از تحریم اقتصادی ایران از سوی امریکا و متحدین این کشور، به دلیل عدم شرکت ترکیه در تحریم مذکور، روابط دو کشور تا حدودی بهبود یافت.
- * - در حال حاضر بزرگترین مشکل حکومت آذربایجان منازعه بر سر منطقه قره باغ با جمهوری ارمنستان است که هر دو کشور مدعی مالکیت آن هستند.
- * - عضویت جمهوری آذربایجان در «اگو» که با حمایت ایران صورت گرفت، زمینه گسترش همکاری های اقتصادی را برای یکدیگر فراهم آورده است به طوری که هم اکنون ایران بعد از روسیه اولین شریک تجاری آذربایجان محسوب می شود.
- * - همکاری های اقتصادی دو کشور ایران و قزاقستان در بخش های مختلف بازرگانی، صنعتی، نفت و کشاورزی از روند یکسانی برخوردار نبوده، به طوری که مبادلات و همکاری های تجاری، گسترش بیشتری داشته است.

اوضاع جغرافیایی

پاکستان از شمال و شمال غربی به چین و افغانستان، از شرق به هندوستان، از مغرب به ایران و افغانستان و از جنوب به دریای عمان، بحر عرب و اقیانوس هند محدود است. مساحت آن ۷۹۴,۶۳۰ کیلومتر است و شامل چهار استان می‌باشد که عبارتند از: استان مرزی شمال غربی، استان بلوچستان، استان سند و استان پنجاب. پاکستان از چهار ایالت تشکیل شده است که عبارتند از: ایالت پنجاب (مرکز لاهور) ایالت سند (مرکز کراچی) ایالت سرحدی شمال غربی (مرکز پیشاور) ایالت بلوچستان (مرکز کوئته). امور مربوط به مناطق عشایری در اسلام‌آباد که پایتخت فدرال است متمرکز است. شهر کراچی مرکز بازرگانی، شهر «لاهور» مرکز عشایری در «اسلام‌آباد» مرکز سیاسی و «راولپندی» مرکز نظامی پاکستان است.

جمعیت

طبق سرشماری سال ۱۹۹۱ جمعیت این کشور ۱۱۵,۵۲۰,۰۰۰ نفر برآورد شده است.^۱ در حالی که جمعیت این کشور در زمان استقلال ۳۲ میلیون نفر بوده است. تراکم جمعیت در سال ۱۹۹۱، ۱۴۵/۱ نفر در هر کیلومتر مربع بوده است.

اقوام و نژادها و روابط آنها

مردم پاکستان از اقوام پنجابی، سندی، بلوچ و پتان تشکیل شده است. تقسیمات کشوری نیز کم و بیش منطبق با تقسیمات نژادی است. به این ترتیب که برای هر یک از چهار قوم متفاوت یک ایالت خاص در نظر گرفته شده است. اما از آنجا که پنجاب بیش از نیمی از جمعیت کشور را در خود جای داده و به طور سستی خاستگاه زمامداران و رهبران سیاسی و نظامی کشور بوده است، نوعی رقابت و محاصمه بین این ایالت و دیگر ایالات مشهود است. مردم سه ایالت دیگر همواره خود را تحت سلطه و استثمار پنجابی‌ها دانسته‌اند و در طول تاریخ کوتاه پاکستان دشمنی ریشه‌داری بین پنجابی‌ها از یک سو و مردم دیگر ایالات پدیدار گشته است. انحصار سمت‌های اداری و نظامی در سه ایالت دیگر به دست پنجابی‌ها و تفوق آنان از لحاظ اقتصادی بیش از پیش زمینه را برای بروز اختلافات و افزایش آن فراهم ساخته است.

زبان

چندین زبان در پاکستان تکلم می‌شود. «اردو»، زبان ملی پاکستان است و نقش مهمی را در امر ایجاد ارتباط بین اقوام مختلف در پاکستان ایفا می‌کند. زبان بلوچی در اغلب نقاط بلوچستان تکلم می‌شود. این زبان به علت قرابت جغرافیایی بلوچ‌ها با ایران بیش از هر زبان دیگر در پاکستان به زبان فارسی نزدیک است. از طرفی در پنجاب زبان پنجابی، در سند زبان سندی و در ایالت سرحدی زبان پشتو رواج دارد. دیگر زبان‌های رایج در کشور عبارتند از: کشمیری، گجراتی، فارسی و انگلیسی.

آموزش ابتدایی و متوسطه به زبان اردو صورت می‌گیرد اما زبان مورد استفاده در دانشگاه‌ها هم چنان زبان انگلیسی است. به علاوه زبان انگلیسی به طور رسمی در زمینه‌های تجاری، حقوقی و کارهای اداری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

1. The Far East Australia, 1994.

مذهب

با این که ملت پاکستان به عنوان یک ملت مسلمان شناخته می شود مع هذا عملاً در بین طبقات مردم شاخه های مذهبی گوناگونی وجود دارد که به شرح زیر می باشد:

الف - مسلمانان اهل تسنن که اکثریت ملت پاکستان را تشکیل می دهند.

ب - مسلمانان شیعی مذهب که اقلیت مهمی را تشکیل می دهند و در سراسر پاکستان به طور متفرق زندگی می کنند.

ج - پیروان فرقه اسماعیلیه که از طرفداران و مریدان «آقاخان محلاتی» بوده و در سراسر کشور به طور پراکنده زندگی می کنند. صرف نظر از شعب پیروان مذاهب اسلامی، که طرفداران «قادیانی» پیرو «میرزا غلام احمد قادیانی» هستند، اقلیت های مذهبی دیگر در حدود ۲ درصد جمعیت کشور را تشکیل می دهند.^۱

اقلیت های مزبور عبارتند از: هندوها، مسیحیان، پارسیان (زرتشتیان که با وجود کمی تعدادشان چون نسبت به سایر اقلیت ها ثروتمندترند و شریان حساس صنعت و تولید را در دست دارند) و تعداد کمی بودایی.

اهمیت استراتژیک پاکستان در منطقه

موقعیت پاکستان در منطقه از دو جهت حائز اهمیت است از یک سو این کشور در منطقه حساس امریکای جنوبی واقع است و یکی از طرف های اصلی منازعات سیاسی و استراتژیک این منطقه به شمار می رود. از سوی دیگر به ویژه پس از تهاجم شوروی به افغانستان اهمیت فوق العاده ای یافته است.

دشمنی و رقابت دیرینه هند و پاکستان از یک طرف و افغانستان و پاکستان از سوی دیگر بر حساسیت موقعیت پاکستان افزوده است. در چنین شرایطی (از سال ۱۹۸۰ به بعد)، احیای اقتصاد و بنیه نظامی پاکستان مورد توجه کشورهای غربی قرار گرفت و ضرورت حیاتی تقویت این کشور برای حفظ منطقه تأکید شد. از طرفی پاکستان با چین نیز مرز مشترک دارد و طی ۳۰ سال گذشته همواره کوشیده است تا از طریق نزدیکی به پکن فشار فوق العاده ای را که از سوی محور دهلی، کابل، مسکو وارد می شود، تعدیل نماید. پاکستان در گذشته با عضویت در پیمان های «ستو» و «سیتو» حلقه روابط این دو پیمان نظامی به شمار می رفت و از این طریق نقش مهمی را ایفا می کرد.

با توجه به آن که افغانستان به آب های بین المللی دسترسی ندارد، برای حمل و نقل محتاج پاکستان است. این کشور هم چنین برای ارتباط با هند بایستی از خاک پاکستان استفاده کند. از سوی دیگر پاکستان در صورت تمایل در شرایطی است که می تواند به چین امکان دهد تا نزدیک تر از هر طریق دیگر به خلیج فارس و دریای عرب دسترسی یابد.

پاکستان از جنوب محدود به دریای عرب است و از تنگه هرمز نیز چندان دور نیست. پایگاه های هوایی و دریایی این کشور در سواحل دریای عرب و دریای عمان می تواند نقش مهمی در چند منطقه داشته باشند. موقعیت پاکستان در منطقه اقیانوس هند نیز از اهمیت قابل ملاحظه ای برخوردار است.

نقش تعیین کننده عوامل جغرافیایی و طبیعی

پاکستان منابع طبیعی مهم و شناخته شده ای از نظر نفت در اختیار ندارد که بتواند نقش تعیین کننده ای در سرنوشت کشور داشته باشد. البته در این کشور منابع نفت، گاز، گوگرد، مس و حتی اورانیوم وجود دارد ولی

۱. شهین دخت، کامران مقدم، نگاهی به پاکستان.

تاکنون به طور کامل شناخته نشده و یا مورد استفاده قرار نگرفته است. ولی پاکستان یکی از منابع اصلی تأمین نیروی انسانی ماهر و غیر ماهر برای کشورهای خارجی به ویژه کشورهای عربی خلیج فارس محسوب می‌شود. و از این راه سالانه حدود ۳ میلیارد دلار درآمد ارزی کسب می‌کند. حضور بیش از ۲ میلیون کارگر پاکستانی در کشورهای حوزه خلیج فارس اثرات اجتماعی و فرهنگی قابل توجهی در کشورهای مزبور بر جای گذاشته است.

در مورد نقش عوامل جغرافیایی بایستی به وضع رودخانه‌های این کشور اشاره کرد. رودهای اصلی که پاکستان را مشروب می‌سازد اکثراً از خاک هند سرچشمه می‌گیرند و جریان مداوم این رودخانه‌ها نقش عمده‌ای در حیات اقتصادی این کشور ایفا می‌کند.

وضعیت تاریخی - سیاسی

در ۱۴ اوت ۱۹۴۷ پاکستان به عنوان یکی از دو مینیون‌های جامعه کشورهای مشترک المنافع استقلال یافت. «محمد علی جناح» به عنوان نخستین فرماندار کل آن کشور منصوب شد و یار نزدیک وی «لیاقت علی خان» که در سال ۱۹۲۳ به مسلم لیگ پیوسته بود به عنوان نخستین نخست وزیر پاکستان انتخاب گردید. پاکستان در ۲۳ مارس ۱۹۵۶ اعلام جمهوری کرد و عنوان (جمهوری اسلامی پاکستان) بر خود گذاشت. تا ۲۵ مارس ۱۹۶۹ «ژنرال محمد ایوب خان» ریاست جمهوری پاکستان را به عهده داشت. وی لقب «فیلد مارشالی» گرفت. پاکستان در ۱۶ دسامبر ۱۹۷۱ تمامیت سیاسی خود را از دست داد و به دو کشور پاکستان و بنگلادش تجزیه شد. سپس ژنرال «محمد یحیی خان» تا ۱۶ دسامبر ۱۹۷۱ قدرت را در کشور به دست گرفت. «ذوالفقار علی بوتو» رهبر حزب مردم در ۲۰ دسامبر ۱۹۷۱ سوگند ریاست جمهوری یاد کرد. در آوریل ۱۹۷۳ مجمع ملی به اتفاق آرا قانون اساسی جدید جمهوری اسلامی پاکستان را تصویب کرد. قانون اساسی متضمن یک سیستم پارلمانی متحد است که مقام ریاست جمهوری در رأس آن قرار دارد و نخست وزیر به عنوان رئیس قوه اجرایی و توسط مجمع ملی از بین نمایندگان مجمع انتخاب می‌گردد. در ۱۵ ژوئیه ۱۹۷۷ کودتای نظامی توسط «ژنرال ضیاالحق» که ریاست ستاد ارتش را به عهده داشت، صورت گرفت. بعد از کشته شدن وی در سانحه هوایی ۱۷ اوت ۱۹۸۸ «غلام اسحاق خان» رئیس وقت مجلس سنا، مقام ریاست جمهوری را به دست گرفت. از این تاریخ به بعد مقدمات استقرار نوعی دموکراسی غربی در این کشور فراهم شد. بعد از برگزاری انتخابات پارلمانی ۱۶ نوامبر ۱۹۸۸، بی نظیر بوتو به ریاست دولت ائتلافی برگزیده شد و غلام اسحاق خان نیز با برگزاری انتخابات ۱۳ دسامبر ۱۹۸۸ رسماً به ریاست جمهوری انتخاب گردید.

وضعیت حکومتی

پاکستان دارای حکومتی پارلمانی، مشتمل بر دو مجلس ملی و سنا می‌باشد. قوه مجریه‌ای نیز تحت نظارت رئیس جمهور و نخست وزیر اداره می‌شود.

در مارس ۱۹۸۵ ژنرال ضیاالحق قانون اساسی سال ۱۹۷۳ را با تغییرات اساسی مجدداً به جریان انداخت که طبق آن قدرت رئیس جمهور افزایش یافت که از جمله می‌توان از قدرت رئیس جمهور در برکناری نخست وزیر، کابینه و سر وزیر ایالتی نام برد. در اکتبر ۱۹۸۵ لایحه قانون اساسی (اصلاحیه هشتم) وضع گردید.

به موجب قانون اساسی رئیس جمهور، رئیس کشور بوده و با همکاری نخست وزیر عمل می‌کند.

همچنین نخست وزیر در اجلاسیه مشترک سنا و ملی برای مدت ۵ سال انتخاب می شود. هیئت قانون گذاری فدرال شامل رئیس جمهور، مجلس سنا و ملی است. مجلس ملی دارای ۲۰۷ نماینده است که اعضای آن، برای مدت ۵ سال برگزیده می شوند و دارای ۱۰ نفر نماینده اقلیت می باشد. (تعداد نمایندگان ۲۱۷ نفر). مجلس سنا نیز دارای ۸۷ نماینده است، که اعضای آن به مدت ۶ سال انتخاب می شوند و ۱/۳ آنان هر دو سال یک بار بازنشسته می شوند. هر مجلس ایالتی ۱۹ سناتور را انتخاب می کند. در هر ایالت یک فرماندار وجود دارد که توسط رئیس جمهور منصوب می شوند و شورای وزرا، مشاور اوست. همچنین یک سر وزیر نیز توسط فرماندار منصوب می شود. هر ایالت دارای مجلس ایالتی است که شامل فرماندار و مجلس ایالتی است.

طبق قانون اساسی پاکستان سه قوه مقننه، قضاییه و مجریه مستقل از یکدیگر هستند و دیوان عالی کشور در صورت بروز هر گونه اختلافی مرجع نهایی خواهد بود. البته زمانی که حکومت نظامی در پاکستان برقرار است این ضوابط اجرا نمی گردد. در سال ۱۹۸۱ دستوراتی تحت عنوان «حکم قانون اساسی موقت ۱۹۸۱» انتشار یافت و قرار شد مادام که قانون اساسی ۱۹۷۳ به حال تعلیق است، این حکم به جای قانون اساسی مورد استفاده باشد. به موجب این حکم می توان از نظارت عالی و حق انتصاب یا برکناری رؤسا و مقامات سه قوه نام برد.

روابط اقتصادی و بازرگانی جمهوری اسلامی ایران و پاکستان

در سال ۱۹۷۳ اولین اجلاس مشترک همکاری اقتصادی و فنی بین دو کشور تشکیل شد. بعد از انقلاب روابط اقتصادی و بازرگانی ایران و پاکستان ادامه یافت. در آوریل ۱۹۸۲ موافقت نامه بلند مدت تجاری بین دو کشور به امضا رسید و جانشین موافقت نامه ۱۹۷۵ گردید.

صادرات ایران به پاکستان در سال های بعد از انقلاب افزایش یافته و به طور متوسط ۰/۳ درصد کل صادرات ایران را تشکیل می دهد. عمده ترین اقلام صادراتی غیر نفتی ایران به پاکستان را چای و نباتات دارویی و معطر تشکیل می دهد. سایر اقلام صادراتی ایران به پاکستان شامل خرما، پسته و بادام، زیره سبز و سیاه، تخم رازیانه، بادیان، مرزه، گشنیز و انواع صمغ ها می باشد که صدور آنها به ویژه در سال ۱۳۶۲ از افزایش قابل ملاحظه ای برخوردار بود.

جمهوری اسلامی ایران در سال مالی ۸۴-۱۹۸۳ با واردات ۵۹۶۴/۴ میلیون روپیه (۱۶/۱) از این کشور بزرگترین وارد کننده کالاهای پاکستانی شناخته شده است.

حجم واردات پاکستان از ایران در سال ۹۲-۱۹۹۱ بالغ بر ۳/۸۴۲ میلیون روپیه و حجم صادرات پاکستان به ایران در همان سال ۳/۵۷۶ میلیون روپیه بوده است. حجم واردات و صادرات در سال ۹۲/۹۳، به ترتیب ۴/۶۰۱ و ۱/۱۲۹ میلیون روپیه برآورد گردید.

فصل دوم: عراق

وضعیت جغرافیایی

کشور عراق از شمال به ترکیه، از شرق به ایران، از جنوب به کویت و خلیج فارس و عربستان سعودی و از مغرب به عربستان سعودی و اردن و سوریه محدود است.

مساحت عراق ۴۳۸/۳۱۷ کیلومتر مربع است. طبق آمار سال ۱۹۹۱ جمعیت عراق بالغ بر ۱۷/۹۰۳/۰۰۰ نفر بود که تراکم جمعیت در هر کیلومتر مربع ۴۰/۸ تخمین زده شد.

ترکیب جمعیت در عراق از لحاظ نژادی بدین قرار است: ۷۵ درصد عرب، ۱۸ درصد کرد، ۲/۵ درصد ترک و نژادهای دیگر، ۲ درصد ایرانی و ۲/۵ درصد آشوری و ارمنی. از لحاظ تقسیمات کشوری عراق به ۱۸ استان تقسیم شده است:

۱- بغداد	۲- نینوا	۳- سلیمانیه (منطقه خودمختار)
۴- اردبیل (منطقه خود مختار)	۵- دهوک (منطقه خودمختار)	۶- قادسیه
۷- تأمیم	۸- کربلا	۹- نجف
۱۰- دیالی	۱۱- انبار	۱۲- بابل
۱۳- میسان	۱۴- واسط	۱۵- ذی قار
۱۶- بصره	۱۷- مثنی	۱۸- صالح الدین

پایتخت عراق بغداد و از عمده ترین شهرهای آن بصره می باشد. به شهر بغداد شهر هزار و یک شب و مدینه اسلام و دارالاسلام نیز گفته می شود.

زبان

عربی، زبان رسمی و مورد استفاده اکثر مردم عراق است. کردی و زبان های محلی ترکی در شمال رواج دارد و عشایر و قبایل شرق به لهجه هایی از زبان فارسی تکلم می کنند. بر اساس آمارها، ۷۹ درصد از مردم عراق به زبان عربی، ۱۶ درصد به زبان کردی و ۳ درصد به زبان فارسی و ۲ درصد به زبان ترکی سخن می گویند.

مذهب

بیش از ۹۶ درصد جمعیت عراق پیرو دین اسلام هستند. این عده در قسمت های شمالی و شامل اعراب، کردها بوده و غالباً سنی مذهب هستند ولی اعراب جنوب عراق از جمله ساکنان دیاله تابع مذهب شیعه می باشند.

پیروان دین مسیحیت در شهرهای بزرگ انجمن های مذهبی دارند ولی در ایالت موصل دهکده هایی وجود دارد که همه ساکنان آن مسیحی می باشند. مسیحیان که ۳ درصد جمعیت این کشور را تشکیل می دهند، به سه گروه تقسیم شده اند.

وضعیت حکومتی

طبق قانون اساسی ۱۹۲۵ عراق، کابینه زیر نظر نخست وزیر اداره می شد و عده وزرا هیچ وقت کمتر از ۷ نفر نبود.

در ۱۴ ژوئیه ۱۹۵۸ با کودتای عبدالکریم قاسم، رژیم مشروطه سلطنتی ساقط و رژیم جمهوری مستقر شد و ژنرال عبدالکریم رئیس مجلس انقلاب، نخست وزیر و وزیر دفاع گردید و پارلمان عراق منحل شد.

پس از کودتای ۱۹۶۳، سرهنگ عبد السلام عارف «شورای ملی فرماندهی انقلاب»، قوه مجریه و مقننه را در خود جمع کرد.

در جمهوری عراق بالاترین مقام کشور، شورای فرماندهی انقلاب (شورای فرماندهی انقلابی RCC) می‌باشد. شورا توسط $\frac{2}{3}$ اکثریت اعضا، قدرت و حقوق ویژه خود را اعمال می‌کند. در ۱۹۶۹ دو اصلاحیه در قانون اساسی صورت گرفت. رئیس جمهور که رئیس کشور و رئیس دولت بود، فرمانده عالی نیروهای مسلح و رئیس RCC گردید و عضویت هیئت شورا از ۵ نفر با صلاحدید رئیس جمهور به تعداد بیشتری افزایش یافت.^۱

رئیس جمهور و معاون وی توسط $\frac{2}{3}$ اکثریت شورا انتخاب می‌شدند. رئیس جمهور و معاون وی و اعضای شورا مشمول شورا می‌باشند. معاونین رئیس جمهور و وزرا در مقابل رئیس جمهور مسئول می‌باشند.

در مارس ۱۹۸۹ جزئیات قانون اساسی جدید و دائمی اعلام شد که طبق آن RCC ملغی گردید. در ژوئای ۱۹۷۳ «حسن البکر» منشور ملی را در راستای اولین گام جهت برقراری جبهه پیشبرد ملی اعلام کرد. در ۱۶ ژوئای ۱۹۷۹ صدام حسین به عنوان رئیس جمهور عراق به قدرت رسید.

مسئولیت موضوعات مربوط به قانون گذاری به عهده RCC و مجمع ملی است که دارای ۲۵۰ عضو می‌باشند که به مدت ۴ سال با رای عمومی انتخاب می‌شوند. ضمناً شورای قانونگذاری کردهادارای ۵۰ عضو است.

فصل سوم: افغانستان

وضعیت جغرافیایی

سرزمین کوهستانی و محاط بر خشکی است. این سرزمین در نیمکره شمالی، نیمکره شرقی و در محدوده آسیای میانه واقع است. مساحت آن ۶۴۹/۰۰۰ کیلومتر مربع است. از سمت شمال با جمهوری‌های تاجیکستان، ازبکستان، و ترکمنستان هم مرز می‌باشد. از سمت مشرق و جنوب با پاکستان هم مرز بوده و از سمت شمال شرقی از طریق تنگه «واخان» با (ایالت سین کیانگ) چین هم مرز می‌باشد و از طرف مغرب با جمهوری اسلامی ایران مرز مشترک دارد. مرز جمهوری اسلامی ایران و افغانستان از کوه «ملک سیاه» در منطقه مرزی مشترک ایران و افغانستان و پاکستان شروع می‌شود و تا دهانه ذوالفقار، نقطه مرزی مشترک ایران و ترکمنستان و افغانستان امتداد می‌یابد.

اختلافات مرزی افغانستان عمدتاً با پاکستان بر سر مسئله «پشتونستان» و سپس بلوچستان است و با ایران نیز بر سر تقسیم آب هیرمند اختلافات دوره‌ای داشته است.

جمعیت

جمعیت افغانستان طبق آمار ۱۹۹۲، متجاوز از پانزده میلیون نفر بود. در صورتی که بیش از ۵ میلیون مهاجر افغانی در ایران و پاکستان نیز به آن افزوده می‌شود، قریب به ۲۰ میلیون نفر می‌شود. رشد جمعیت ۲/۳ درصد است و گفته می‌شود انفجار جمعیت قریب الوقوع است. تراکم جمعیت حدود ۳۱/۹ نفر در هر کیلومتر مربع

۱. در اوایل سال ۱۹۹۴ تعداد اعضای شورای فرماندهی انقلاب به هشت عضو (شامل رئیس و معاون وی) افزایش یافت.

می‌باشد. پر جمعیت‌ترین شهرهای افغانستان بر اساس آمار ۱۹۸۲ به شرح زیر است: کابل، قندهار، هرات، مزار شریف، جلال‌آباد، کندوز، بغلان.

۱۶/۵ درصد جمعیت شهر نشین، ۷۶۷ درصد روستایی و ۸/۶ درصد چادر نشین هستند.

نژادها و قبایل

گروهی از محققان، افغانستان را نیز موزه‌ای از نژادها و ملل گوناگون می‌دانند. سکنه فعلی بازماندگان دو نژاد عمده به قرار زیر هستند:

۱- نژاد سفید شامل پشتون‌ها، تاجیک‌ها، هزاره‌ها، نورستانی‌ها و ...

۲- نژاد زرد شامل ازبک‌ها، ترکمن‌ها، قرقیزها، مغول‌ها و ...

مهمترین نژادهای موجود در افغانستان بدین قرارند: پشتون، هزاره، ازبک، ترکمن، بلوچ، قرقیز، قزلباش، هندو، سیک، کشمیری، آیماق، فارس، هراتی، براهویی، نورستانی، قزاق و ...

دین و مذهب

دین ۹۸ درصد مردم افغانستان اسلام است. از این میان قریب ۷۰ درصد اهل تسنن هستند که اکثر پیرو مذهب حنفی می‌باشند و بیش از ۲۵ درصد نیز شیعه اثنی‌عشری‌اند.

اکثریت شیعه را مردم هزاره تشکیل می‌دهند که در مناطق مرکزی سکونت دارند و مرکز آنان شهر تاریخی بارسان است. اقلیت کوچکی نیز پیرو مذهب اسماعیلی هستند. بیش از ۲۰ هزار نفر هندو و سیک در قندهار، مزارشریف، زابل و هرات سکونت دارند. حدود ۱۵۰ خانوار کلیمی در کابل و هرات و قندهار وجود داشته که تدریجاً افغانستان را ترک کرده‌اند. اقلیت‌های دیگر نیز وجود دارند که تعدادشان چندان نیست. طبق قانون اساسی رژیم سلطنتی (در زمان ظاهر شاه) پادشاه باید حنفی مذهب باشد.

اهمیت استراتژیک افغانستان

افغانستان در منطقه حساس آسیای مرکزی قرار گرفته، از یک سو به شبه قاره هند، از سوی دیگر به آسیای مرکزی و چین، از سمت دیگر به آسیای غربی مرتبط است. سلسله جبال هندوکش که قسمت وسیعی از خاک کشور را پوشانده، همواره سد محکمی در مقابل مهاجمین بوده است.

افغانستان در دو قرن گذشته حائل میان امپراطوری‌های شرق و غرب بوده است. در قرن ۱۹ و نیمه اول قرن ۲۰، حایل میان متصرفات انگلیس و روسیه بود. در نیمه دوم قرن ۲۰، نیز حائلی میان امریکا و شوروی بود. اکنون که اتحاد شوروی فروپاشیده منازعات و رقابت‌هایی که سابقاً بین شرق و غرب داشت، از بین رفته است و افغانستان دیگر آن اهمیت استراتژیکی را که در گذشته برای شرق و غرب داشت از دست داده است. در این وضعیت جدید که دیگر ابرقدرت‌ها در آن رقابت نمی‌کنند کشور می‌تواند برنامه‌ریزی بهتر و مستقل‌تری داشته باشد.

افغانستان امروز در حال کسب موقعیت جدیدی است. موفقیت جدید ناشی از استقلال این کشور و جمهوری‌های آسیای مرکزی است. چنانچه کشورهای آسیای مرکزی اگر بخواهند با کشورهای جهان از طریق آب‌های گرم جنوب (دریای عمان و اقیانوس هند) ارتباط برقرار کنند یک راه عبور آن از طریق افغانستان است. در این وضعیت جدید افغانستان امروز تبدیل به محل ترانزیت کالا خواهد شد. در گذشته نیز سرزمین امروزی افغانستان یکی از مناطقی بود که جاده ابریشم از آن عبور می‌کرد. در صورت اجرای

طرح جاده‌سازی راه ابریشم، کمک زیادی به بهبود وضعیت اقتصادی افغانستان خواهد کرد.

ساختار سیاسی

در حال حاضر حکومت افغانستان ساختار سیاسی معینی ندارد. اما از گذشته سیستم حکومتی بر مبنای فدرالیسم قوی و قبیله‌ای بوده است. دولت‌ها معمولاً با رؤسا و رهبران قبایل ارتباط نزدیکی برقرار کرده و رؤسای اقوام و قبایل نیز از رهبران حمایت می‌کردند و منافع آنها را در نظر داشتند.

هنگام ضعف حکومت مرکزی اقوام و قبایل علیه دولت مرکزی شورش می‌کردند. حاکمیت دولت نیز بر

اقوام و قبایل به سه صورت عملی می‌شد:

۱- حکومت بر پایه زور و سرکوب یا تهدید؛

۲- حکومت بر پایه تطمیع؛

۳- آمیزه‌ای از دوروش بالا.

روی کارآمدن دولت‌ها نیز به دو صورت عملی می‌شد:

۱- از طریق شایستگی نیروهای فردی مانند احمد خان؛

۲- از طریق کودتا و اختناق؛

۳- از طریق مجلس «لویه جرگه».

گاهی دولت‌هایی مانند داودخان، تره‌کی، کارمل و ... از طریق کودتا و سرکوب به حاکمیت می‌رسیدند. گاهی نیز مانند روی کار آمدن «احمد خان»، علاوه بر به کارگیری شیوه‌های نظامی از مجلس «لویه جرگه» نیز استفاده می‌شد.

تاکنون دولتی که بر مبنای آرای عمومی باشد در افغانستان انتخاب نگردیده است. حتی دولت‌های مجاهدین که وجهه مردمی قوی‌تری دارند به آرای عمومی مراجعه نکرده‌اند. تشکیل دولت موقت مجاهدین در پیشاور به رهبری سبقت ... مجددی در فردای روز خروج نیروهای نظامی شوروی از افغانستان در ۱۹۸۹، بدون هیچ‌گونه مراجعه به آرا عمومی حتی مهاجرینی که در پاکستان بودند، صورت گرفت.

هم چنین پس از سقوط حکومت نجیب ... در ابتدای سال ۱۳۷۱ و تشکیل دولت اسلامی مجاهدین به رهبری سبقت ... مجددی، برای مدت ۲ ماه و سپس تشکیل دولتی به رهبری برهان الدین ربانی به مدت ۴ ماه، بدون مراجعه به آرا عمومی انتخاب شدند. انتخاب ربانی به مدت ۲ سال دیگر توسط شورای حل و عقد نیز در واقع بدون مراجعه به آرا عمومی صورت گرفت.

حکومت‌ها نیز اغلب ساختار قوی داشتند. مثلاً تا زمان سقوط نجیب‌الله، حکومت‌های افغانستان، به جز حکومت «حبیب‌الله بچه سقا»، پشتو بودند. تشکیل دولت به رهبری مجاهدین، برای نخستین بار است که اقوام و طوایف مختلف افغانی در حکومت سهیم می‌شوند. مع‌ذالک چنین دولت‌هایی هیچ وقت نمی‌توانند موفق باشند زیرا هر قوم و قبیله قبل از هر چیز منافع و مصالح خود را در نظر می‌گیرند. طبق آخرین تقسیم‌بندی‌های کشوری (پایان ۱۳۷۰) افغانستان به ۲۹ استان (ولایت) تقسیم گردیده است. اسامی استان‌ها، مراکز استان‌ها به ترتیب الفبا به شرح زیر است:

استان ارزگان

استان پسیا (محمود مراقی)

استان بادغیس
استان بامیان (قلعه نو)
استان کندوز
استان بدخشان (گردیز)
استان کنر (اسد آباد)
استان بغلان
استان لغمان (مهتر لام)
استان بلخ (مزار شریف)
استان لوگر (برکی)
استان پروان (چاریکار)
استان میدان (وردک) (میدان شهر)
استان پکتیا
استان یکتیکا (شرن)
استان ننگرهار (جلال آباد)
استان تخار (طالقان)
استان نیمروز (زرنج)
استان جوزخان (شیرخان)
استان هلمند (لشکرگاه اسبت)
استان هرات
استان زابل (کلات)
استان سمنگان
استان غزنی
استان غور (چغچران)
استان فاریاب (میمنه)
استان فراه
استان قندهار
استان کابل

روابط ایران و افغانستان

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بین ایران و دولت‌های کمونیستی افغانستان هیچ گونه روابط اقتصادی و سیاسی و فرهنگی رسمی مهمی برقرار نشد. ایران هیچ گاه رژیم‌های کمونیستی حاکم بر افغانستان را به رسمیت نشناخت و با آنان مذاکره نکرد.

ایران نخستین کشوری بود که تجاوز شوروی به افغانستان را محکوم کرد و به شدت علیه آن موضع گیری نمود. ایران به حمایت از نهضت مقاومت مردم افغانستان و مجاهدین برخاست و علی‌رغم آن که خود درگیر جنگ تحمیلی بود، در حد توان از ارائه هر گونه کمک به جهاد مردم افغانستان علیه تجاوز و کفر

خودداری نکرد.

پس از پیروزی مجاهدین و تشکیل حکومت اسلامی در کابل (۱۳۷۱)، ایران جزو نخستین کشورهایی بود که حکومت اسلامی را به رسمیت شناخت و در صدد کمک و حمایت از آن برآمد.

فصل چهارم: ترکیه

دین و مذهب

ترکیه از نظر تحولات دینی و مذهبی یکی از قابل توجه‌ترین کشورهای مسلمان است. نخستین قانون اساسی کشور ترکیه در سال ۱۹۲۴ میلادی دین اسلام را به عنوان دین رسمی جامعه تعیین نمود. لیکن در اصلاحات قانونی سال ۱۹۲۸ این ماده قانونی حذف و با تأکید جدایی دین از سیاست، ترکیه کشوری با دولت و حکومت غیر مذهبی - لائیک معرفی گردید. بعدها در سال ۱۹۸۲ نیز به هنگام تدوین قانون اساسی جدید، حاکمیت اصل لائیک مجدداً مورد تصریح قرار گرفت. در ترکیه در زمینه اعتقادات دینی و مذهبی، وحدتی وجود ندارد و اعتقاد به مذاهب و طریقت‌های مختلف در میان اقشار مختلف مردم یکی از ویژگی‌های ساختار مذهبی این جامعه محسوب می‌گردد. بنابر آمار سال ۱۹۹۰، حدود ۹۸ درصد از جمعیت ترکیه را مسلمانان و ۲ درصد را مسیحیان و کلیمیان و دیگر ادیان تشکیل می‌دهند.

مسلمانان ترکیه اکثراً تابع مذهب تسنن می‌باشند که از میان آنها حنفی‌ها بزرگترین گروه محسوب می‌شوند، که عمدتاً در مرکز و غرب ترکیه ساکن هستند. شافعیها با جمعیتی کمتر در مناطق شرقی ترکیه مستقر و اکثراً کرد می‌باشند. شمار پیروان مذاهب دیگر بسیار کم است. در حال حاضر گرایش به اسلام در میان جوانان مشهود است و مسلمانان ترکیه در حال بازگشت به ارزش‌های اسلامی در جامعه می‌باشند.

علوی‌ها نیز شاخه دیگری از اهل سنت می‌باشند که به ۴ دسته تقسیم می‌شوند به نام آقای رافضی، باطنی، حروفی و بکتاشی. شیعیان ترکیه پیرو مذهب جعفری بوده و نزدیک به یک میلیون نفر می‌باشند. مسیحیان نیز به چند فرقه تقسیم می‌شوند شامل: پروتستان‌ها، کاتولیک‌ها، آرامنه گریگوری و سایر مسیحیان.

شیعیان غالباً در نزدیکی مرز ایران سکونت دارند و اکثراً مهاجرینی هستند که از ایران به ترکیه مهاجرت نموده‌اند. استان قارص یکی از عمده‌ترین محل‌های تمرکز این افراد است. شیعیان همواره از سوی حکومت‌ها به ویژه در دوران عثمانی تحت فشار بوده‌اند.

موقعیت جغرافیایی

ترکیه نقطه تلاقی دو قاره مهم آسیا و اروپاست. ترکیه در جنوب شرقی اروپا و جنوب غربی آسیا واقع شده است و بین ۳۶/۵ و ۴۲ درجه عرض شمالی و ۲۶ و ۴۵ درجه طول شرقی در نیم کره شمالی قرار گرفته است. ترکیه از سه طرف به وسیله دریا احاطه شده است. از نظر وسعت ترکیه با ۸۱۴/۵۷۸ کیلومتر مربع مساحت (کمتر از نصف مساحت ایران) سی و پنجمین کشور جهان محسوب می‌شود و دارای ۲/۷۵۳ کیلومتر مرز خشکی با کشورهای همجوار ۸/۳۳۳ کیلومتر مرز آبی با دریاهای پیرامون می‌باشد.

ترکیه متشکل از ۲ شبه جزیره می‌باشد. شبه جزیره آناتولی که در قاره آسیا واقع و ۹۷ درصد خاک ترکیه

را تشکیل می‌دهد و شبه جزیره دوم به نام تراس شرق ۳ درصد خاک ترکیه را در قسمت اروپایی این کشور تشکیل می‌دهد. این دو شبه جزیره به وسیله دریای مرمره از یکدیگر جدا شده‌اند. این دریا از سمت شمال به وسیله تنگه بسفر به دریای سیاه و از سمت جنوب از طریق تنگه داردانل به دریای اژه متصل می‌گردد. تنگه‌های بسفر و داردانل حائز اهمیت استراتژیک خاصی می‌باشند.

ترکیه دو همسایه اروپایی و شش همسایه آسیایی دارد. از شمال با کشورهای مشترک المنافع، در شرق با جمهوری اسلامی ایران و عراق در جنوب با سوریه و در قسمت غربی با یونان و بلغارستان مرزهای مشترک دارد.

از شهرهای مهم آن می‌توان استانبول، ازمیر، آدانا، بورسا، ارضروم، قوینه، آنتالیا، اورفا، وان، آغری، ادیرنه و موغلا نام برد. استانبول و تکیرداغ در بخش اروپایی و زنگولداک، سمینوپ و طرابوزان در بخش آسیایی، از بنادر مهم ترکیه محسوب می‌شوند.

جمعیت، ترکیب و پراکنندگی آن

در یک نظر کلی جمعیت ترکیه جوان و پویا می‌باشد. بعد از استقلال ترکیه در سال ۱۹۲۳ به علت مسائل سیاسی مقامات مربوطه در آن زمان به دنبال روش‌هایی بودند تا جمعیت کشور را افزایش دهند. جمعیت ترکیه طی یک دوره ده ساله از ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰، ۱۱/۹۶۷/۳۷۰، نظر افزایش یافته است که افزایش ۲۶/۷۵ درصد را نشان می‌دهد. جمعیت ترکیه در سال ۱۹۲۷، ۱۳/۶۴۸/۲۷۰ برآورد گردید. طبق سرشماری سال ۱۹۹۱ جمعیت ترکیه ۵۷/۳۲۶/۰۰۰ می‌باشد.

نرخ رشد سالانه جمعیت در ترکیه به طور تقریبی در حدود ۲/۱۷ درصد می‌باشد که نتیجه میزان مولید بالا (۲۹ در هزار) و متوسط میزان مرگ و میر (۸ در هزار) است و نرخ رشد نسبتاً بالایی محسوب می‌شود.

زبان

ترکی زبان رسمی و مادر ساکنان ترکیه (آسیای صغیر و تراکیای شرقی) است و یکی از قدیمی‌ترین زبان‌های دنیا به شمار می‌رود. مردم سرزمین‌های بخشی از کشورهای مشترک المنافع و برخی از نقاط جنوب شرقی اروپا و بعضی از مناطق خاورمیانه به این زبان صحبت می‌کنند. آذری (آذربایجان)، قفقازی و ترکمن نیز شاخه‌هایی از زبان ترکی محسوب می‌شوند.

جغرافیای سیاسی ترکیه

این کشور که امروز با نام جمهوری ترکیه شناخته می‌شود، در گذشته به نام آسیای صغیر شناخته می‌شد. نوع حکومت ترکیه جمهوری پارلمانی و پایتخت آن شهر آنکارا است که در قسمت آسیای ترکیه قرار گرفته است. از نظر تقسیمات سیاسی ترکیه دارای ۷۰ استان است که چهار استان در ترکیه اروپایی و بقیه در بخش آسیایی واقعند. شاید بتوان، ترکیه را از معدود کشورهای خاورمیانه دانست که نه تنها مشکل آب ندارند، بلکه در صدد صدور آن نیز، می‌باشد.

اهمیت استراتژیک این کشور در منطقه

اهمیت استراتژیک ترکیه را می‌توان از چند جهت مورد بررسی قرار داد:

الف - ترکیه به عنوان پلی بین دو قاره اروپا و آسیا واقع شده است و هم چون پلی اروپا را به منطقه استراتژیک خاورمیانه متصل می‌سازد.

ب- وجود نفت در منطقه خاورمیانه و بحران‌های متعدد، شرایطی را ایجاد کرده که بر اهمیت ترکیه در نظر غرب افزوده است.

ج- موقعیت جغرافیایی ترکیه به نحوی است که دریای سیاه را از طریق تنگه‌های بسفر و داردانل و دریای مرمره به دریای اژه و دریای مدیترانه وصل می‌نماید. ترکیه به عنوان راه ترانزیت کالاهای مصرفی اروپا به کشورهای خاورمیانه نیز نقش مهمی را ایفا می‌کند. عضویت ترکیه در ناتو به علت وحشت از شوروی در دهه ۵۰ نیز یکی دیگر از عوامل اهمیت این کشور در منطقه به شمار می‌رود.

د- ترکیه در حال حاضر در میان مناطق بحرانی قفقاز و آسیای مرکزی، عراق و اکراد و کشورهای اروپای شرقی قرار گرفته است و همین موضوع باعث توجه بیشتر غرب به ترکیه شده است.

ه- مسئله «همسایگی» ترکیه خود باعث بروز مشکلات داخلی برای کشور بوده است. در واقع می‌توان گفت ترکیه با تمام کشورهای همسایه خود دارای مشکلاتی است که این امر بیشتر به وجود مشکلات در دستگاه سیاست خارجی آن کشور باز می‌گردد، که به معضلات امنیتی نیز منجر می‌شود. ترکیه با یونان بر سر ادعای مالکیت بر جزایر واقع در دریای اژه و خط ساحلی و مسئله قبرس در یک منازعه جدی به سر می‌برد که حتی به داخل ناتو هم کشیده شده است. یونان به عنوان مشکل اصلی بر سر راه ورود ترکیه به اتحاد اروپا مطرح می‌باشد. مشکل آنکارا با ایروان نیز جدی است. برای آرامنه خاطره قتل عام ۲۴ آوریل ۱۹۱۵ به صورت کینه‌ای دیرینه باقی مانده است و هر چند گاه به صورت مختلف بروز می‌کند. دولت ترکیه با کشورهای عراق و سوریه بر سر مسئله آب و مسئله اکراد درگیر بوده است که در کوتاه مدت قابل حل نمی‌باشد. ترکیه از لحاظ موقعیت جغرافیایی موقعیت ممتازی را جهت دسترسی کشورهای غربی به کشورهای مشترک المنافع فراهم نموده است. در طول جنگ دوم خلیج فارس ترکیه به لحاظ در اختیار گذاشتن پایگاه به امریکا نقش مهمی را در سرکوب رژیم عراق ایفا نمود. ترکیه دارای منابع طبیعی و معدنی غنی می‌باشد که تاکنون از آنها بهره‌برداری کافی به عمل نیامده است. مواد معدنی که در ترکیه تولید می‌شوند، عبارتند از: سرب، قلع، جیوه، کرم، منگنز، سولفور، مواد سوختنی، ذغال سنگ، و لیگنیت.

تشکیلات حکومتی

قوه مجریه:

طبق قانون اساسی، قوه مجریه توسط رئیس جمهوری و شورای وزیران اداره می‌شود و رئیس جمهوری رئیس قوه مجریه است که از طرف مجلس برای یک دوره ۷ ساله انتخاب می‌گردد و وی به عنوان رئیس دولت، نماینده جمهوری و اتحاد ملت ترکیه وظایفی چون تعیین نخست وزیر، تعیین اعضا سطوح بالای قوه قضاییه، تعیین رئیس بانک مرکزی و تعیین سرپرست رادیو و تلویزیون را به عهده دارد. وی همچنین مجاز به انحلال مجلس کنترل بر اتحادیه‌های کارگری، تجار تی، مطبوعاتی، احزاب سیاسی و اعلام وضعیت فوق العاده می‌باشد.

در حال حاضر قوه مجریه مرکب است از: رئیس جمهور، شورای امنیت ملی و هیئت دولت است.

شورای وزیران:

شورای وزیران متشکل از نخست وزیر و وزیران مسئول است. نخست وزیر توسط رئیس جمهور انتخاب می‌گردد. وی تمامی اعضا کابینه خود را با تأیید رئیس جمهور تعیین می‌کند. نخست وزیر باید از میان رهبر حزب اکثریت پارلمان انتخاب شود. اساسی ترین وظیفه شورای وزیران اجرای وظیفه در قبال مسائل داخلی

و سیاست خارجی می‌باشد. شورای وزیران در مواقع بحرانی و حساس ریاست جمهور تشکیل جلسه می‌دهد. نخست وزیر در قبال مسائل مطروح در شورای وزیران مسئول می‌باشد. طبق قانون اساسی سال ۱۹۸۲ تمامی وزرای کابینه در برابر نخست وزیر مسئول می‌باشند.

شورای امنیت ملی:

این شورا متشکل از نخست وزیر، رئیس ستاد مشترک ارتش، وزیران دفاع، امور خارجه و فرماندهان نیروی زمینی، هوایی و دریایی و ژاندارمری می‌باشد که به ریاست رئیس جمهور تشکیل جلسه می‌دهد. شورای امنیت ملی مسئول تنظیم سیاست امنیتی کشور و اتخاذ تصمیمات ضروری و مهم در مواقع حساس می‌باشد.

قوه مقننه

بر اساس قانون اساسی جدید، در ترکیه تنها یک مجلس قانون گذاری به نام مجلس ملی مرکب از ۴۵۰ نماینده که برای یک دوره ۵ ساله انتخاب می‌شوند وجود دارد. در سال ۱۹۸۳، تعداد نمایندگان ۴۰۰ نفر بود ولی در اصلاحیه سال ۱۹۸۷ تعدادی کرسی‌های پارلمان به ۴۵۰ کرسی افزایش پیدا نمود. (در حال حاضر بحث از افزایش تعداد کرسی‌های پارلمان به رقم ۶۰۰ کرسی می‌باشد) قدرت قانونگذاری طبق قانون به عهده مجلس ملی می‌باشد و مجلس این وظیفه را به نمایندگی از جانب ملت اعمال می‌نماید و قابل انتقال نیز نمی‌باشد. طبق قانون اساسی ۱۹۶۱ مجلس متشکل از دو مجلس ملی و سنا بود و در قانون اساسی سال ۱۹۸۲ مجلس سنا منحل و مجلس ملی وظایف قانونگذاری را به عهده گرفت. وظایف مجلس ملی عبارتند از:

- تصویب قوانین، اصلاح و لغو آنها با رای دو سوم اعضا؛

- کنترل اعمال شورای وزیران؛

- اختیار دادن به شورای وزیران در خصوص معاهدات با قدرت قانونی؛

- بحث و تصویب بودجه و تصویب پول جاری؛

- اعلان جنگ؛

- تصویب معاهدات بین‌المللی.

تمامی شهروندان ۳۰ سال به بالا طبق ماده ۷۶ قانون اساسی حق کاندید شدن برای ورود به مجلس ملی ترکیه را دارا می‌باشند. احزاب جهت تشکیل گروه پارلمانی می‌بایست حداقل در مجلس دارای ۲۰ کرسی باشند.

مجلس هر سال در اول سپتامبر آغاز به کار می‌نماید. شورای ریاست مجلس متشکل از رئیس مجلس، معاون وی، اعضای دبیران و اعضای ناظران وزارتخانه می‌باشد و این شورا از میان اعضا مجلس انتخاب می‌شود. تصمیمات در مجلس توسط رای اکثریت به تصویب می‌رسد.

ساختار سیاسی

نوع حکومت در ترکیه از نظر سیاسی جمهوری و از نظر ایدئولوژیکی به صورت سکولار (غیر دینی) می‌باشد. رئیس جمهور رئیس کشور محسوب می‌شود و توسط پارلمان به مدت ۷ سال انتخاب می‌گردد. نخست وزیر توسط رئیس جمهور از میان نمایندگان پارلمان انتخاب و نخست وزیر، وزیران را انتخاب و بعد از تأیید رئیس جمهور کابینه را تشکیل می‌دهد. قوه مقننه مرکب از رئیس مجلس و نمایندگان منتخب مردم است. قانون اساسی ترکیه از آغاز تشکیل جمهوری در سال ۱۹۲۳ تاکنون چندین بار دچار تحولات و

اصلاحاتی گردیده است. آخرین اصلاحات قانون اساسی در سال ۱۹۸۲ صورت گرفته است. در قانون اساسی، ترکیه یک کشور دموکراتیک لائیک خوانده شده و نمایندگان آن حق تصویب قوانینی متضاد با این اصل را ندارند. پرچم کشور متشکل از یک هلال و ستاره پنج پر سفید در وسط نقشه و زمینه قرمز رنگ در سراسر نقشه می باشد.

در خصوص نحوه شکل گیری اراده سیاسی در ترکیه باید اذعان نمود که گرچه در مورد تمام مسائل و موارد مهم و قابل توجه شورای وزیران، پارلمان، شورای امنیت ملی، احزاب قانونی و دیگر مقامات مسئول بحث و اظهار نظر می نمایند، ولیکن در خصوص مسائل سیاست خارجی، دفاعی و امنیتی، شخص رئیس جمهور مسئول و دارای حق رأی نهایی است.

روابط اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و ترکیه بعد از انقلاب اسلامی

روابط اقتصادی بین دو کشور دارای فراز و نشیب هایی از زمان پیروزی انقلاب اسلامی تا به حال بوده است. این روابط را می توان به دو دوره تقسیم نمود: دوره اول از زمان پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۱۹۸۶ و دوره دوم از سال ۱۹۸۶ به بعد می باشد. پس از پیروزی انقلاب، روابط دو کشور به دلیل تفاوت های اصولی در مواضع دو دولت با رکود مواجه شد. ولی پس از واقعه گروگان گیری و تحریم اقتصادی ایران از سوی امریکا و متحدین این کشور، به دلیل عدم شرکت ترکیه در تحریم مذکور، روابط دو کشور تا حدودی بهبود یافت. در ۱۲ مه ۱۹۸۰ توافق نامه ای در زمینه حمل و نقل زمینی امضا گردید و به موجب آن مقرر گردید که دو سال کمیسیون مشترک حمل و نقل به طور نوبتی در دو کشور برقرار گردد. در ژوئن ۱۹۸۰ با امضا سند ترتیبات بانکی بین بانک های مرکزی دو کشور فصل جدیدی در روابط اقتصادی دو کشور گشوده شد و موافقت گردید که علاوه بر حساب «آر. سی. دی» که بعداً به نام «اکو» تغییر یافت، یک حساب مخصوص به نام یکدیگر افتتاح نمایند و خرید نفت توسط ترکیه و پرداخت های مازاد بر مبادلات آر. سی. دی از طریق این حساب تسویه گردد.

پس از آغاز جنگ تحمیلی و با توجه به این که محاصره اقتصادی بلوک غرب هم چنان ادامه داشت، مبادلات اقتصادی در کشور به مقدار زیادی افزایش یافت. در آوریل ۱۹۸۱ یادداشت تفاهمی به امضا دو کشور رسید. در سال ۱۳۶۱ ایران به عنوان بزرگترین وارد کننده کالا از ترکیه شناخته شد.

در سال ۱۳۶۲ اولین کمیسیون مشترک اقتصادی بین دو کشور در آنکارا تشکیل شد. که حاصل آن امضا یادداشت تفاهمی بین وزرای مسئول دو کشور بود که حجم مبادلات ۲/۲ میلیارد دلار گردید. دومین کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور در تهران برگزار گردید. در سال ۱۳۶۳ سومین کمیسیون مشترک در آنکارا تشکیل شد. در دی ماه ۱۳۶۴ چهارمین کمیسیون مشترک اقتصادی در ایران تشکیل و یادداشت تفاهمی با حجم مبادلات ۳ میلیارد دلاری به امضا وزرای مسئول دو کشور رسید.

دوره دوم روابط اقتصادی دو کشور از ابتدای سال ۱۹۸۶ آغاز گردید. در این سال به لحاظ کاهش و سپس افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی صادرات نفت به ترکیه قطع شد. در سال ۱۹۸۷ مبادلات دو کشور از سر گرفته شد.

تاکنون در خصوص توسعه روابط اقتصادی، ۱۲ اجلاس کمیسیون مشترک المنافع بین دو کشور تشکیل شده است و حجم آمار مبادلات بازرگانی کالاهای غیر نفتی ایران با ترکیه در سال ۱۳۷۲ به شرح زیر است: ارزش صادرات ۳۸۴/۶۲۶/۹۵۷ دلار، ارزش واردات ۴۰۷/۴۵۳/۷۳۹ دلار، و تراز بازرگانی

۲۲/۸۲۶/۷۸۲- دلار بوده است. ارزش کل صادرات و واردات ترکیه در ۷ ماهه اول سال ۹۵ به ترتیب بالغ بر ۱۱ میلیارد و ۷۴۵ میلیون و ۴۵۳ هزار دلار و ۱۸ میلیارد دلار و ۳۵۰ میلیون و ۳۳۶ هزار دلار بوده است. بخش اعظم صادرات ایران به ترکیه را نفت خام تشکیل می‌دهد.

فصل پنجم: ارمنستان

وضعیت جغرافیایی

سرزمین کنونی ارمنستان با مساحت ۹/۸۰۰ کیلومتر مربع در میان جمهوری‌های شوروی پیشین کمترین وسعت را داراست. ارمنستان کنونی تنها ۱۰ درصد از خاک ارمنستان بزرگ و قدیمی را تشکیل می‌دهد. در زمان وجود دولت اتحاد شوروی چند منطقه ارمنی نشین به جمهوری آذربایجان ملحق شده است. مهمترین این مناطق ایالت خود مختار قره‌باغ است که ۷۵ درصد جمعیت آن را ارمنی‌ها تشکیل می‌دهد. (قبل از درگیری‌های قره‌باغ میان آذربایجان و ارمنستان)

جمهوری ارمنستان کشوری محصور در خشکی است که در قسمت جنوبی ماورا قفقاز واقع گشته و منطقه‌ای است که میان دریای سیاه و دریای خزر امتداد دارد و محل تلاقی آسیا و اروپا می‌باشد. ارمنستان از شمال با گرجستان، از شرق با آذربایجان، از جنوب با جمهوری اسلامی ایران، از جنوب غربی با جمهوری خود مختار نخجوان (وابسته به آذربایجان) از غرب با ترکیه همسایه است. مرکز جمهوری ارمنستان شهر ایروان است. این جمهوری دارای ۲۷ شهر می‌باشد که «لنیناکان» و «کیرو واکان» از نظر جمعیت دومین و سومین شهر آن می‌باشند. از شهرهای مهم دیگر آن «آجمیادزین» است که مقر «جانلیق کل»، بالاترین پیشوای مذهبی ارمنه می‌باشد.

جمعیت

جمعیت ارمنی‌ها در جامعه جهانی در حقیقت از ۱۹۴۵ به طور سیستماتیک افزایش پیدا کرده است. در سال ۱۹۸۸، جمعیت ارمنه در ارمنستان ۲/۷۰۰/۰۰۰ نفر برآورد گردید.

جمعیت جمهوری ارمنستان بر اساس آمار مقامات رسمی شوروی در ۱۹۸۵، ۳/۳۱۷/۰۰۰ نفر برآورد گردید. در آغاز سال ۱۹۹۱، ارمنستان ۳/۲۷۶/۰۰۰ نفر جمعیت داشته است. بدین ترتیب تراکم جمعیت در هر ۱۰۰ کیلومتر مربع ۱۱۸ نفر بوده است. شهر ایروان ۱/۵ میلیون نفر جمعیت دارد. رشد سالانه جمعیت ۸ درصد و سن متوسط عمر ۸۷ سال می‌باشد.

ارمنی‌ها ۹۰ درصد کل جمعیت ارمنستان را تشکیل می‌دهند. ۱۰ درصد باقی مانده عبارتند از: آذربایجانی‌ها یا تاتارهای آذری ۵/۳ درصد و ۷۰ هزار روسی که ۲/۳ درصد جمعیت را تشکیل می‌دهند. ۵۷۰۰ کرد و ۶۰۰ آسوری در این کشور وجود دارد. جمعیت ارمنستان در سال ۱۹۹۲، ۳/۶۵۴/۰۰۰ نفر برآورد گردید.

در جمهوری ارمنستان زبان ارمنی، اولین زبان به شمار می‌رود. زبان روس زبان دوم مردم به شمار می‌رود. زبان کردی و آذربایجانی نیز در این کشور توسط اکراد و آذری‌ها به کار برده می‌شود.

مذهب

مذهب اصلی در ارمنستان مسیحیت است. کلیسای ارمنی در این کشور نقش رهبری دارد. ارتدکس روسی

و هم چنین جوامع اسلامی نیز در این کشور وجود دارند. اکثریت کردهای موجود در این جمهوری را مسلمانان تشکیل می دهند. روابط میان اقلیت مسلمان و ارامنه روابط عادی است.

ساختار سیاسی ارمنستان

با توجه به این که قانون اساسی ارمنستان هنوز تصویب نگردیده است، ساختار سیاسی این کشور هنوز کاملاً روشن نیست. ساختار سیاسی ارمنستان در حال حاضر تلفیقی از سیستم ریاست جمهوری و پارلمانی می باشد.

سمت ریاست جمهوری، معاونت ریاست جمهوری و نخست وزیری به موجب قانونی که در ژوئیه ۱۹۹۱ تصویب شد ایجاد گردید. به موجب این قانون رئیس جمهور و معاون وی توسط رأی مستقیم مردم انتخاب می شوند. نخست وزیر توسط پارلمان انتخاب می شود. در حال حاضر میان پارلمان و رئیس جمهور اختلاف است و هر دو می کوشند خود را بر دیگری در اداره امور کشور مقدم دارند. همچنین معاون رئیس جمهور قدرتی مافوق نخست وزیری دارد و قضات توسط رئیس جمهور منصوب می شوند.

قوه مجریه

رئیس قوه مجریه در حال حاضر «لئون پطروسیان» است که در ماه اکتبر ۱۹۹۱ با اکثریت آرا به عنوان رئیس جمهور این جمهوری برگزیده شد. به موجب قانون اساسی رئیس جمهور هر ۵ سال یک بار انتخاب می شود. معاون رئیس جمهور نیز توسط مردم انتخاب می شود. ارمنستان هم چنین دارای پست نخست وزیری است که با تصویب پارلمان توسط رئیس جمهوری برگزیده می شود. نخست وزیر به نوبه خود با تصویب رئیس جمهور و پارلمان وزرای کابینه را که ۲۲ وزارتخانه و ده نهاد دولتی را اداره می کنند برمیگزیند.

در ارمنستان یک ساخت حکومت منطقه ای که شکل دقیقی از ساختار کشور را تداعی می کند وجود دارد. در ۳۷ ناحیه اداری نهادهای اجرایی و قانون گذاری کنترل قابل ملاحظه ای را برای ساکنین و تجارت در منطقه اعمال می نمایند. این کنترل شامل قدرت وضع مالیات بر روی شرکت های تجاری در منطقه می شود. دولت محلی با این وجود قدرت تصویب قوانین مستقل از قوه قانون گذاری را ندارد.

در ساختار سیاسی ارمنستان، رئیس جمهور هم چنین رئیس شورای امنیت ملی کشور است. اعضا این

شورا عبارتند از:

- رئیس جمهور
- معاون رئیس جمهور
- نخست وزیر
- مدیر امنیت ملی
- مشاور امنیت ملی
- رئیس امنیت ملی
- وزیر خارجه
- رئیس شورای عالی
- رئیس کمیته دفاع و امور داخلی

- نمایندگان احزاب سیاسی

قوه مقننه

ساخت عالی قانونگذاری در جمهوری ارمنستان شورای عالی مرکب از ۲۶۰ نماینده می‌باشد. در انتخابات مه ۱۹۹۰، ۲۴۰ عضو پارلمان برای مدت ۵ سال انتخاب شدند. در حال حاضر ۸ حزب و جنبش سیاسی در قوه مقننه نماینده دارند. گرچه همه نمایندگان به هیچ وجه نمایندگان اعضا احزاب و سازمان‌های سیاسی نمی‌باشد. رئیس پارلمان در حال حاضر «آراکتسیان» می‌باشد.

روابط اقتصادی میان ایران و ارمنستان

روابط دو کشور به طور رسمی پس از سفر پطروسیان رئیس جمهور ارمنستان به تهران آغاز گردید. از مهم‌ترین همکاری‌های موجود میان دو کشور را می‌توان از احداث پل بر روی رودخانه ارس در منطقه مرزی، ایجاد شعبه بانک ملت در ایروان، همکاری‌های اقتصادی و بازرگانی بخش خصوصی و فراهم آوردن نیازهای فوری ارمنستان توسط ایران نام برد. تراز بازرگانی ایران با ارمنستان طی ده ماهه اول سال ۱۳۷۱ بدین شرح بوده است: واردات ۱۵۷۴۳۴/۰۷، صادرات ۱۱۸۵۸۰/۸۳.

دو کشور جمهوری اسلامی ایران و ارمنستان پس از استقلال ارمنستان در زمینه‌های اقتصادی ذیل نسبت به همکاری اقدام نموده‌اند:

امور گمرکی، حمل و نقل هوایی و زمینی، مخابرات، گاز، امور بانکی، امور بیمه، صنعت و معدن (که در این زمینه از آرامنه مواد اولیه دریافت می‌کنیم).

قراردادهای اقتصادی

همکاری‌های اقتصادی و بازرگانی - ایجاد شعبه بانک ملت در ایروان، احداث پل دائم بر روی رودخانه مرزی ارس - احداث گمرکات در مرز دو کشور - همکاری‌های پستی و مخابراتی - احداث خط لوله گاز میان دو کشور - موافقت‌نامه حمل و نقل هوایی و جاده‌ای - برقراری پرواز مستقیم میان تهران و ایروان - همکاری علمی در زمینه زلزله شناسی - فروش صد هزار تن گندم به ارمنستان.

در حال حاضر ترانزیت کالا از طریق بنادر ایران به قصد ارمنستان و بالعکس به طور محدود انجام می‌شود. در اردیبهشت ۷۴ قرارداد حمل و نقل بین ایران و ارمنستان به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

فصل ششم: ترکمنستان

وضعیت جغرافیایی

ترکمنستان در جنوب غربی آسیای مرکزی واقع است. این کشور تازه استقلال یافته از غرب به دریای خزر، از شمال و شرق به ازبکستان، از جنوب به جمهوری اسلامی ایران (استان‌های مازندران و خراسان)، از جنوب شرق به افغانستان و از شمال غرب به قزاقستان محدود است.

مساحت این کشور ۴۸۸۱۰۰ کیلومتر مربع و تراکم نسبی جمعیت آن حدود ۸ نفر در کیلومتر مربع می‌باشند. در مجموع از نظر وسعت در میان جمهوری‌های اتحاد شوروی سابق بعد از روسیه، قزاقستان و اوکراین در مقام چهارم قرار دارد.

جمعیت

جمعیت ترکمنستان بر اساس برآورد به عمل آمده سال ۱۹۹۳، بالغ بر ۴/۲۵۴ میلیون نفر است. که به این ترتیب کم جمعیت ترین کشور آسیای مرکزی به شمار می رود. از این تعداد ۵۴/۸ درصد در مناطق روستایی و ۴۵/۲ درصد شهرها سکونت دارند.

نژاد

ساکنان اصلی این سرزمین از نژاد ترک می باشند. روس ها مهمترین اقلیت نژادی کشور را تشکیل می دهند. ازبک، تاتار و آذری نیز از دیگر اقلیت های مطرح کشور می باشند. در ترکمنستان نژاد قزاق، ارمنی و اوکراینی از جمله اقلیت های پراکنده و اقلیت های روس سفید و فارس هم وجود دارند.

زبان

رسمی ترکمنستان ترکمنی است که ریشه های ترکی دارد. تا قبل از استقلال زبان روس، زبان اصلی کشور بود که هم اکنون به عنوان زبان دوم در مدارس آموزش داده می شود.

اهمیت استراتژیک این کشور در منطقه

ترکمنستان دارای منابع زیر زمینی عظیم به ویژه نفت و گاز می باشد که این امر برای کشورهای تازه استقلال یافته و غرب که نیازمند انرژی می باشند واجد اهمیت است. علاوه بر این ترکمنستان حکم بهترین راه ارتباطی کشورهای آسیای مرکزی به آب های گرم و دنیای خارج است. ترکمنستان دروازه ورودی دیگر کشورها به آسیای مرکزی تلقی می شود.

دین و مذهب

دین رسمی ترکمنستان اسلام است که اکثریت مردم این کشور پیرو آن می باشند. با مهاجرت روسها به این سرزمین مسیحیت نیز پیروانی در این کشور پیدا نموده است. بهائیت نیز در ترکمنستان دارای پیروانی است. اکثریت قریب به اتفاق مردم ترکمنستان سنی مذهب می باشند. البته شمار اندکی نیز شیعه وجود دارد. شمار مسیحیان با توجه به آذری ها، ۵۰ هزار نفر تخمین زده می شود. طبق قانون اساسی کشور، دین رسمی کشور، اسلام است.

وضعیت حکومتی

حکومت ترکمنستان جمهوری است و رئیس جمهور با آرای مستقیم مردم برای مدت ۵ سال برگزیده می‌شود. طبق قانون اساسی، رئیس جمهور، رئیس دولت و عالی‌ترین مقام رسمی کشور محسوب می‌شود. رئیس نظارت بر اجرای قانون اساسی، رهبری سیاست خارجی، فرماندهی کل نیروهای مسلح، تنظیم بودجه سالیانه، امضای قوانین، اعطای مدال‌ها و جوایز، عزل و نصب رئیس قوه قضاییه، عزل و نصب دادرسان دادگاه‌ها، اعلام عفو عمومی و انتخاب استانداران و شهرداران را عهده‌دار است.

طبق قانون و در عمل رئیس جمهور نیرومندترین مقام کشور محسوب می‌شود. در ژوئن ۱۹۹۳ مجلس نیز طبق مصوبه‌ای به رئیس جمهور اختیار قانونگذاری را تفویض نموده و اختیارات وی را دوچندان نمود. لازم به ذکر است که در اکتبر سال ۱۹۹۱ در جریان یک رأی‌گیری ۹۴/۱ مردم به استقلال ترکمنستان رأی دادند و دولت در ۱۲۷ اکتبر استقلال کشور را اعلام کرد.

قوه مقننه

طبق قانون اساسی ترکمنستان قوه مقننه شامل دو مجلس به نام‌های مجلس مصلحت مردم و پارلمان می‌باشد.

مجلس مصلحت خلق عالی‌ترین ارگان قانونگذاری است و بنا بر سنت مردم ترکمن مبنی بر تصمیم‌گیری توسط ریش سفیدان تشکیل شده است. مجلس مصلحت خلق طبق قانون اساسی حق بررسی و تصویب قانون در زمینه‌های ذیل را در بر دارد:

- اعلام لزوم اصلاح یا تکمیل قانون اساسی و یا تصویب قانون اساسی جدید؛

- برگزاری همه‌پرسی‌ها؛

- ارائه توصیه‌های مختلف راجع به خط مشی اساسی دولت و زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی؛

- تغییر مرزهای کشور و تغییر تقسیمات کشوری؛

- تصویب یا فسخ قراردادهایی که دولت با دیگر دول یا سازمان‌های بین‌المللی امضا می‌کند؛

- اعلام حالت جنگ یا صلح؛

اعضا مجلس مصلحت خلق عبارتند از: رئیس جمهور، نمایندگان پارلمان، ۶۰ نماینده منتخب مردم،

رئیس دادگاه عالی اقتصادی، دادستان کل، اعضای کابینه وزرا، استانداران و شهرداران.

پارلمان ترکمنستان طبق قانون اساسی جدید متشکل از ۵۰ نماینده است که توسط مردم برای دوره‌های

پنج ساله برگزیده می‌شوند.

کابینه وزرا

مرکب از معاونین رئیس جمهور و وزرا بوده و مجری قوانین مصوب مجلس و دستورات رئیس جمهور

می‌باشند. انتخاب وزرا و معاونین آنها توسط رئیس جمهور انجام می‌گیرد که تحت نظر ریاست جمهور نیز

انجام وظیفه می‌نمایند.

حکومت‌های اجرایی محلی

شامل استاندارها و نمایندگان رئیس جمهور در محل بوده و توسط وی عزل و نصب می‌شوند. این

حکومت‌ها تحت نظر رئیس جمهور اداره می‌شوند.

روابط اقتصادی ایران و ترکمنستان

اقلام عمده صادرات ایران به ترکمنستان انواع کالاهای مصرفی، پوشاک، میوه و محصولات دارویی است. سیمان و آهن نیز عمده واردات از این کشور می‌باشد.

روابط تجاری دو کشور به لحاظ نوپا بودن هنوز به سطح مطلوبی نرسیده اما ظرفیت‌های موجود و اراده مقامات دو کشور افزایش قابل توجه این مبادلات را در چشم انداز قرار می‌دهد.

عمده‌ترین پروژه همکاری‌های دو کشور خط لوله گاز ترکمنستان - ایران - اروپاست. این پروژه تحت بررسی کارشناسانه قرار گرفته و طرح نهایی آن هم اکنون در دست مطالعه است.

راه آهن تجن - سرخس - مشهد که راه آهن ترکمنستان را به راه آهن جمهوری اسلامی ایران متصل می‌کند، پروژه دیگر همکاری‌های دو کشور است. این پروژه چون راه ارتباطی آسیای مرکزی با دنیای خارج است، برای کشورهای منطقه حائز اهمیت تلقی می‌شود.

در سازمان همکاری‌های اقتصادی اگو نیز دو کشور همکاری‌های قابل ملاحظه‌ای با یکدیگر دارند.

با هماهنگی‌های به عمل آمده اولین دور کمیسیون اقتصادی دو کشور در اردیبهشت سال ۱۳۷۱ در تهران برگزار شد که طی آن توافق نامه مقرر به امضای طرفین رسید.

علاوه بر امضای یادداشت تفاهم کمیسیون مشترک اقتصادی، توافق نامه‌های ذیل به امضای طرفین رسیده است:

- یادداشت تفاهم همکاری‌های نفت و گاز دو کشور؛

- یادداشت تفاهم همکاری‌های مخابراتی؛

- یادداشت تفاهم همکاری‌های پزشکی، دارویی و درمانی؛

- تفاهم نامه گمرکی؛

- پروتکل همکاری‌های راه و ترابری دو کشور؛

در چند سال اخیر ۶ موافقت‌نامه در زمینه ترانزیت کالا میان ایران و ترکمنستان منعقد شد. به موجب این موافقت‌نامه‌ها کامیون‌های دو طرف بدون محدودیت و حتی تضمین ترانزیت می‌توانند از خاک یکدیگر عبور کنند.

فصل هفتم: جمهوری آذربایجان

وضعیت جغرافیایی

جمهوری آذربایجان که تقریباً در ۴۶ درجه طول جغرافیایی و ۳۹ درجه عرض جغرافیایی واقع شده نسبت به دو جمهوری ارمنستان و گرجستان، شرقی‌ترین جمهوری است که منطقه حاشیه دامنه‌های جنوبی کوه‌های قفقاز را اشغال کرده است. این جمهوری که در شرق منطقه قفقاز در کنار ساحل غربی دریای خزر واقع شده در جنوب با جمهوری اسلامی ایران، در غرب با جمهوری ارمنستان و ترکیه، در شمال غربی با جمهوری گرجستان و در شمال با جمهوری خودمختار داغستان واقع در روسیه فدراتیو هم مرز است.

این جمهوری با مساحت حدود ۳۳۴۰۰ مایل مربع شامل جمهوری خودمختار نخجوان که توسط سرزمین ارمنستان از آن کشور جدا می‌شود و هم‌چنین در برگیرنده منطقه خودمختار ناگورنو قره باغ است.

باکو پایتخت آذربایجان شهری قدیمی و از نظر اقتصادی با اهمیت است. از دیگر شهرهای بزرگ این جمهوری شهر «سومگائیت» بندری در دریای خزر و شهر گنجه شهری صنعتی در کوهپایه‌های قفقاز سفلی است.

جمعیت

در اول ژانویه ۱۹۹۱ کل جمعیت آذربایجان ۷۱۳۷۰۰۰ نفر تخمین زده شد. شهرهای سالیانی، قاضی محمد، گنوک چای، یولاخ، کوب، باکو، کنکران، نفته چالا و شکی در این جمهوری واقعند.

جمهوری آذربایجان با ۷/۲ میلیون جمعیت ۲/۵ درصد کل جمعیت اتحاد شوروی سابق را تشکیل می‌دهد. آذربایجانی‌ها جمعیت اصلی این جمهوری را تشکیل می‌دهند. این گروه ۸۲/۷ درصد جمعیت جمهوری آذربایجان را شامل می‌شوند و سپس روس‌ها و ازمانه با ۵/۶ درصد، لژگی‌ها با ۲/۴ درصد قرار دارند. هم چنین تعداد کمی آوارها، اکراینی‌ها، تاتارها، یهودیان، تالشی‌ها، ترک‌ها، گرجی‌ها، کردها و اودین‌ها در این جمهوری زندگی می‌کنند.

ساکنان جمهوری خود مختار نخجوان تقریباً آذربایجانی هستند. در حالی که ۷۵ درصد جمعیت ناگورنو قره‌باغ ارمنی می‌باشند. روسها و ازمانه بزرگترین اقلیت‌ها در آذربایجان هستند.

جمهوری آذربایجان از لحاظ جمعیتی ششمین جمهوری در اتحاد جماهیر شوروی محسوب می‌شد. درصد سالیانه رشد جمعیت بین سال‌های ۹۲-۱۹۸۷، یک بوده است.

نژاد - زبان

ترکیب نژادی جمعیت آذربایجان از جمعیت بومی قدیمی آترو پاتین و آلبانی قفقازی به همراه قبایل ترک و ایران زبان از جمله سیمین‌ها، سائین‌ها، اوگذر، خازارها، بلغارها، هون‌ها و پچنگی تشکیل شده است. گروه‌های نژادی شامل ایرومی، کاراپا پافی، پادری، شاهسونی و کارداگی می‌باشد. زبان آذربایجانی زبان رسمی مردم آذربایجان و یکی از شاخه‌های ترکی جنوبی است.

موقعیت استراتژیک

جمهوری آذربایجان کشور محصور است که به رغم دارا بودن خط ساحلی در دریای خزر از دسترسی به آب‌های آزاد محروم است. بهترین راه ترانزیت این جمهوری به اقیانوس از طریق ایران میسر می‌باشد. در این رابطه آذربایجان خود کشور ترانزیتی برای جمهوری‌های گرجستان و فدراتیو روسیه جهت عبور از ایران و رسیدن به اقیانوس هند و خلیج فارس محسوب می‌شود.

از طرفی دیگر موقعیت این جمهوری نسبت به همسایگان غربی‌اش وضعیت برتری است. جمهوری‌های گرجستان و ارمنستان و حتی ترکیه می‌توانند از طریق این جمهوری و عبور از دریای خزر راه مناسبی جهت دسترسی و ارتباط با جمهوری‌های آسیای مرکزی از جمله تاجیکستان، قرقیزستان، ازبکستان و ترکمنستان در ساحل شرقی دریای خزر در اختیار داشته باشند.

منابع استراتژیک

جمهوری آذربایجان بر خلاف همسایه غربی خود ارمنستان از نظر منابع انرژی به ویژه نفت خام بسیار غنی است و به عنوان یک عرضه کننده مهم تجهیزات و وسایل حمل و نقل و صنعت نفت قلمداد می‌شود. ۷۲ درصد تولید نفت این جمهوری که حدود ۲۴۴ هزار بشکه نفت در روز می‌شود از فلات قاره دریای خزر تأمین می‌گردد. نفت خام حوزه‌های آذربایجان به علت سبک بودن، درصد ناچیز سولفور و حجم زیاد

بازدهی بترین، حائز اهمیت فراوان است.

مذهب

تقریباً ۷۰ درصد آذربایجانی‌ها مسلمان شیعه و ۳۰ درصد سنی (حنفی مذهب) هستند.

تشکیلات حکومتی

حکومت آذربایجان همان گونه که در قانون اساسی ۱۹۷۸ خود مشخص شده، همانند حکومت اتحاد جماهیر شوروی سابق است. بالاترین ارگان اقتدار دولت، یک شورای عالی است نهاد «پرزیدیوم» و شورای وزیران را که عالی‌ترین ارگان اجرایی و اداری است انتخاب می‌کند.

دولت در این جمهوری مستقیماً توسط ریاست جمهوری منصوب می‌شود. رئیس جمهور منتخب، نخست وزیر و شورای وزیران را منصوب می‌کند. انتصاب آنها بایستی توسط مجلس تصویب شود. ریاست دولت به عهده رئیس جمهور بوده و شورای دولتی شامل مشاور سیاست اقتصادی، مشاور مسائل انسان دوستانه، مشاور حقوقی و مشاور کار با نهادهای محلی و منطقه‌ای دولتی می‌گردند.

جمهوری آذربایجان دارای یک جمهوری خودمختار (نخجوان) و یک منطقه خودمختار (نوگورنوقره باغ) است. منطقه ناگورنوقره باغ دارای یک شورای عالی است. در ۱۰ دسامبر ۱۹۹۱ طی انجام رفراندومی ساکنان این منطقه با اکثریت آرا به استقلال آن رأی می‌دادند. به دنبال این رأی گیری ارامنه قره باغ استقلال خود را اعلام کردند. اما جمهوری آنان از طرف مجامع بین المللی به رسمیت شناخته نشد. جمهوری خودمختار نخجوان دارای یک مجلس عالی و یک مجمع وزیران است که ریاست هر یک به طور جداگانه تعیین می‌گردد.

در ۲۳ سپتامبر ۱۹۸۹ پیش نویس قوانینی در مورد حاکمیت سیاسی و اقتصادی توسط شورای عالی آذربایجان منتشر شد و قانون اساسی در مورد حاکمیت جمهوری سوسیالیستی آذربایجان مورد تصویب قرار گرفت.

جمهوری آذربایجان دارای یک سیستم ریاست جمهوری و نهاد قانونگذاری منتخب می‌باشد. بزرگترین گروه سیاسی، جبهه خلق آذربایجان است که در ۱۹۸۹ به رهبری «ابوالفضل ایلچی بیگ» تأسیس شد که به عنوان اولین رئیس جمهور بعد از دوره کمونیستی در ژوئن ۱۹۹۲ انتخاب شد. اکثر رهبران احزاب به اصول دموکراتیک و به نوعی اقتصاد بازار معتقدند.

در حال حاضر بزرگترین مشکل حکومت آذربایجان، جنگ با همسایه خود ارمنستان نسبت به اراضی است که هر دو کشور آن را متعلق به خود می‌دانند.

«حیدر علی اف» که در نخجوان ریاست مجلس عالی را به عهده داشت به باکو آمد و زمام امور را به دست گرفت. وی نخست به ریاست پارلمان برگزیده شد و پس از انتخابات ریاست جمهوری در مهر سال ۱۳۷۲، (۱۹۹۳) به عنوان رئیس جمهور قانونی با ۹۸/۸ درصد آرا رهبری کشور را به دست گرفت.

به موجب قانون اساسی جمهوری آذربایجان پارلمان عالی‌ترین ارگان تصمیم گیرنده کشور متشکل از ۳۶۰ نماینده است که از جمله اختیارات آن عزل و نصب ریاست قوه مقننه و قضاییه و صدور حکم عزل رئیس جمهور می‌باشد. علاوه بر پارلمان که شورای عالی نامیده می‌شود در جمهوری خودمختار نخجوان نیز پارلمانی متشکل از ۱۱۰ نماینده وجود دارد. نمایندگان شورای عالی جمهوری آذربایجان از طریق انتخاب مستقیم به مدت ۵ سال برگزیده می‌شوند. پارلمان فعلی متشکل از ۳۵۴ نماینده است که در تاریخ

۱۹۹۱ برگزیده شدند.

روابط اقتصادی جمهوری آذربایجان و ایران

جمهوری آذربایجان اولین شریک تجاری جمهوری اسلامی ایران در میان کشورهای مستقل مشترک المنافع می باشد. در سال ۱۳۷۱، سهم آذربایجان از کل صادرات جمهوری اسلامی ایران به کشورهای مزبور ۲۷/۹ درصد بوده است. این سهم در سال ۱۳۷۱، ۴۱ درصد افزایش یافته است.

پس از استقلال جمهوری آذربایجان، در آبان ماه سال ۱۳۷۱ اولین کمیسیون مشترک اقتصادی ایران و آذربایجان در باکو گشایش یافت. در راستای گسترش روابط اقتصادی استان های هم مرز ایران با آذربایجان اقدام به برقراری مناسبات اقتصادی، انجام مبادلات، برپایی نمایشگاه های متعدد و ... در آذربایجان نمودند. بررسی وضعیت روابط اقتصادی دو جانبه نشان می دهد که میزان مبادلات اقتصادی در میان دو کشور تنها در سال ۱۳۷۱، بالغ بر ۲۵۰ میلیون دلار بوده است و پس از روسیه، جمهوری اسلامی ایران بزرگترین شریک تجاری این کشور می باشد.

در سال ۱۳۷۱، واردات از آذربایجان ۱۹۱۷۸۰۳۰۲ دلار و صادرات به این کشور ۲۷۲۱۵۳۸ دلار بوده است. طی هشت ماهه اول سال ۱۳۷۲، واردات از جمهوری آذربایجان به ۲۰۵ میلیون دلار و صادرات به آن کشور ۲۳ میلیون دلار بوده است. به طور کلی واردات ایران از آذربایجان طی سال ۱۹۹۳، ۳۱۹ میلیون دلار، صادرات به آن کشور ۴۲ میلیون دلار بوده است.

رقم اصلی صادرات به آذربایجان مربوط به واردات گاز و تیل می شود. در سال ۱۳۷۱ کل واردات ایران از آذربایجان ۳۰۴ میلیون دلار بوده است که واردات گاز و تیل ۲۲۷ میلیون دلار این مبلغ را تشکیل می دهد. در سال ۱۳۷۲، کل واردات از آذربایجان ۴۲۰ میلیون دلار بوده که ارزش گاز و تیل وارداتی ۱۲۷ میلیون دلار می باشد.

فروش گاز به آذربایجان و خرید گاز و تیل از آن کشور طی قراردادهای جداگانه صورت گرفته و آذربایجان تاکنون اقدام به خرید بیش از یک صد دستگاه اتوبوس و چند دستگاه پژو سواری به ارزش ۷/۳۲۰۰۰۰ دلار از کشورمان نموده است.

در سال ۱۳۷۳ در قالب کمیسیون مشترک دو کشور و نیز تفاهمات به عمل آمده در جریان سفر رئیس جمهور ایران به آذربایجان، اقدام های زیر به عمل آمده است:

- مشخص کردن فهرست کالاهای قابل تبادل دو طرف؛
- افتتاح و بهره برداری از بازارچه های مشترک مرزی در پلدشت و جلفا؛
- انجام توافقات لازم برای انجام مبادلات در چارچوب حساب مخصوص؛
- تشکیل و شروع به کار اتاق های مشترک بازرگانی دو کشور؛
- انجام ترانزیت و سایل نقلیه و کالا بین دو کشور؛
- تخصیص اعتبارات لازم به منظور توسعه تجهیزات گمرک آستارا؛
- ایجاد تفاهمات لازم جهت احداث خطوط آهن؛
- افزایش و توسعه همکاری های حمل و نقل در دریای خزر، در حال حاضر سه کشتی حمل بار و یک کشتی مسافربری بین بنادر دو کشور تردد می نمایند؛
- احداث سیستم رادیویی ۳۰۰ کانالی در باکو؛

- ایجاد تفاهات لازم جهت اجرای برخی از پروژه‌های صنعتی من جمله سیمان و تولید قطعات و ماشین آلات به ارزش بیش از ۶۰ میلیون دلار؛

- تبادل کارشناس در بخش کشاورزی و نیز کشت محصولات کشاورزی با همکاری متخصصین ایرانی در آذربایجان؛ سطوح همکاری‌های دو کشور از مبادلات تجاری به همکاری‌های کلان اقتصادی رشد کرده است. انتقال تکنولوژی صنعتی تولید انرژی، انتقال گاز و نفت، توسعه شبکه‌های خطوط راه آهن، ایجاد پل‌های ارتباطی جدید، توسعه ناوگان دریایی و گسترش همکاری‌های علمی از جمله موارد مهم همکاری‌های دو کشور است.

در سفر اخیر رئیس جمهور آذربایجان به تهران ۲ مقاله نامه در زمینه همکاری مشترک در زمینه اکتشاف نفت در فلات قاره ایران و انجام مطالعات زمین‌شناسی در اعماق دریای خزر به امضا رسید. هم چنین موافقت نامه مربوط به اجرای پروژه عظیم و استراتژیک اتصال خطوط راه آهن دور کشور که موجب رفع محاصره جمهوری خود مختار نخجوان و راه یابی باکو به دریای مدیترانه از طریق خاک ایران و ترکیه می شود در این سفر امضا شد.

به موجب موافقت نامه ترانزیت بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان که به امضا وزیر راه و ترابری دو کشور رسید کالاهایی که به منظور ترانزیت از قلمرو هر یک از طرفین متعهد وارد خاک آن کشور می شود، قابل فروش و یا واگذاری نخواهند بود. هیچ گونه حق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض به هر عنوانی بر کالاهای طرفین که از خاک یکدیگر عبور می کنند تعلق نخواهد گرفت.

عضویت جمهوری آذربایجان در اگو با حمایت جمهوری اسلامی ایران زمینه گسترش همکاری‌های اقتصادی را بیش از پیش فراهم نموده به طوری که در حال حاضر ایران بعد از روسیه اولین شریک تجاری آذربایجان محسوب می شود.

فصل هشتم: فدراسیون روسیه

وضعیت جغرافیایی

روسیه از طرف شمال غربی به نروژ، فنلاند، استونی و لتونی و از طرف غرب به بلوروس و اکرین محدود است. مرزهای جنوبی روسیه اروپایی به دریای سیاه گرجستان، آذربایجان، دریای خزر و قزاقستان محدود است. منطقه سبیری و خاور دور از طرف جنوب با جمهوری خلق چین، مغولستان و جمهوری دموکراتیک خلق کره منتهی می شود. پایتخت روسیه مسکو می باشد.

وسعت روسیه ۱۷/۰۷۵/۴۰۰ کیلومتر مربع می باشد.

جمعیت

طبق آمار سال ۱۹۹۱، جمعیت روسیه ۱۴۸/۴۸۵/۰۰۰ نفر و تراکم جمعیت، ۸/۷ نفر در هر کیلومتر مربع بود.

مذهب

اکثریت مردم روسیه مسیحی می باشند. ولی تعدادی اقلیت مسلمان، بودایی و یهود نیز در این کشور زندگی می کنند.

طبق پیمان فدراسیون، که در مارس ۱۹۹۲ تصویب شد، فدراسیون روسیه شامل ۲۰ جمهوری (۱۶ جمهوری تحت سیستم قبلی اعلام استقلال نموده و ۴ جمهوری مناطق خودمختار Oblast بودند) یک Oblast خود مختار، ۴۹ Oblast اداری و ۶ Krai (ایالت) می باشد. ۱۰ Okrug (ناحیه) نیز قسمت حاکمیت منطقه Oblast یا Krai وجود دارد که در داخل آن جای دارند. جمهوری اینگوش نیز در ژوئن ۱۹۹۲ ایجاد شد. شهرهای مسکو و سنت پترزبورگ دارای موقعیت ویژه اداری هستند.

تشکلات حکومتی

قانون اساسی فعلی روسیه در ۱۲ دسامبر ۱۹۹۳ به مورد اجرا درآمد. نوع حکومت روسیه جمهوری است. فصل ۴ قانون اساسی قدرت و مسئولیت های رئیس کشور یعنی رئیس جمهور فدراسیون روسیه را تشریح می کند. رئیس جمهور به مدت ۴ سال با رأی مستقیم انتخاب می شود و بیش از دو دوره نیز نمی تواند در این پست باقی بماند. وی می تواند نخست وزیر را با تصویب دوما ی دولتی منصوب نموده و می تواند معاون و وزرای فدرال را از کار برکنار کند. وی ریاست جلسات دولت را به عهده دارد. هم چنین مسئولیت هایی من جمله برنامه ریزی رفرا ندوم و انتخابات و انحلال دوما به عهده اوست. رئیس جمهور مسئول سیاست خارجی می باشد. وی فرمانده کل نیروهای مسلح می باشد و می تواند اعلام حکومت نظامی و یا وضعیت فوق العاده بنماید. اگر چنانچه رئیس جمهور نتواند وظایف خود را به انجام رساند، رئیس دولت می تواند مسئولیت وظایف او را به عهده گیرد. ولی نمی تواند تمام قدرت رئیس جمهور را داشته باشد. رئیس جمهور تنها از سوی شورای فدراسیون و یا به وسیله اتهامات جدی از سوی دوما می تواند برکنار شود.

در روسیه مجلس فدرال که بالاترین مقام قانون گذاری است مشتمل بر دو Chamber است. شورای فدراسیون و دوما ی دولتی؛ که شورای فدراسیون شامل ۱۷۸ عضو و دوما ی دولتی شامل ۴۵۰ نماینده که به مدت چهار سال انتخاب می شوند.

دوما ی دولتی به مدت چهار سال انتخاب می شود و شامل ۴۵۰ نماینده است.

روابط اقتصادی ایران و روسیه

بر اساس یک یادداشت تفاهم همکاری میان روسیه ایران از روسیه هواپیماهای مسافربری خریداری می کند.^۱ ایران پیش از این قراردادهایی در مورد دریافت هواپیماهای توپولف ۱۵۴ و توپولف ۱۳۴ را با روسیه منعقد کرده است. ایران و روسیه با تشکیل یک شرکت مشترک اقدام به ساخت بندر «اولیا» در مصب رودخانه ولگا خواهند کرد. این بندر پس از ساخت، توانایی جابجایی ۱۰ میلیون تن کالا را در سال خواهد داشت.

فصل نهم: قزاقستان

وضعیت جغرافیایی

جمهوری قزاقستان (تا سال ۱۹۹۱، جمهوری سوسیالیستی قزاق شوروی) از نظر وسعت دومین جمهوری شوروی سابق به شمار می رفت. از طرف جنوب با ترکمنستان، ازبکستان و قرقیزستان هم مرز است. در

۱. کیهان، ۱۳۷۵/۵/۱۰.

شرق با جمهوری خلق چین مرز مشترک دارد. مرز طولانی در شمال با فدراسیون روسیه دارد و در جنوب غربی دارای ساحلی در دریای خزر است. وسعت قزاقستان ۲/۷۱۷/۳۰۰ کیلومتر مربع می باشد.

جمعیت

جمعیت این کشور طبق آمار ۱۹۹۳، ۴۶/۹۷۲/۶۰۰ نفر است و تراکم جمعیت در هر کیلومتر مربع ۶/۲ نفر است. گروه های عمده قومی شامل قزاق، روس، اکراین، آلمانی، ازبک، تاتار و اقوام دیگر است. شهرهای عمده شامل: آلماتی که پایتخت آن بوده، کارگاندا، چیمکنت، سمپا لاتینسک، پاولودار، اوست، کامنوگورسک، جامبول، آکمول، آکتیوبینسک، پتروپاولوسک می باشد.

مذهب

مذهب عمده این کشور اسلام است، که تقریباً مسلمانان سنی حنفی هستند. کلیسای ارتدکس روسیه مذهب حاکم مسیحیت می باشد و اساساً اسلاوها در آن وارد می شوند. کلیسای پروتستان (عمدتاً باپتیست) و کاتولیک رومی نیز وجود دارد.

وضعیت حکومتی

در ۲۸ ژانویه ۱۹۹۳ قانون اساسی جدید قزاقستان تصویب گردید. رئیس جمهور قزاقستان به مدت ۴ سال توسط رأی مستقیم مردم انتخاب می شود. وی رئیس کشور بوده و قدرت اجرایی در ارتباط با شورای وزرا را داراست نخست وزیر، معاونین وی و وزرای امور خارجه، دفاع، دارایی و کشور و رئیس کمیته امنیت ملی و تمام سفرا، توسط رئیس جمهور برگزیده می شوند. سایر وزرا توسط نخست وزیر منصوب می شوند. بالاترین مقام قانونی Kenges عالی (پارلمان) است که مستقیماً توسط رأی عمومی برای ۵ سال انتخاب می شود. Kenges دارای ۱۷۷ عضو است.

قزاقستان به ۲۱ دولت محلی تقسیم شده است. (۱۹ منطقه و ۲ شهر)

بنا به تصمیم دولت نورسلطان نظر بایف، پایتخت کشور در سال ۲۰۰۰ به آکمول منتقل خواهد شد. زیرا این شهر در مرکز قزاقستان قرار دارد و ساکنین آن قزاقها و روسها می باشند. در حالی که در آلماتی، نژاد روس بیشتر ساکن هستند و نزدیک مرز قزاقستان، قزقیزستان و چین قرار دارد.

روابط اقتصادی میان ایران و قزاقستان

قزاقستان سرزمین پهناور است که علی رغم دارا بودن معادن و منابع زیرزمینی غنی به ویژه نفت و گاز و هم چنین تولید انبوه غله و دام از لحاظ اقتصادی وابسته به خارج به ویژه به روسیه و سایر کشورهای CIS باقی مانده است. در عین حال رهبری کشور سعی دارد با اقدامات حساب شده در یک دوره میان مدت با بهره گیری از منابع غنی این کشور و هم چنین به پشتوانه کمک های خارجی وضعیت اقتصادی کشورش را بهبود بخشیده و با کشورهای مقتدر ارتباط برقرار نماید.

همکاری های اقتصادی دو کشور ایران و قزاقستان در بخش های مختلف بازرگانی، صنعتی، نفت و کشاورزی از روند یکسانی برخوردار نبوده است. در حالی که مبادلات و همکاری های تجاری گسترش بسیاری داشته و شرکت های متعدد ایرانی در قزاقستان به ثبت رسیده است و چندین بار نمایشگاه کالاهای ایرانی در قزاقستان برگزار شده است همکاری ها در بخش نفت و گاز و صنایع علی رغم توافقات روسیه و انجام بررسی های کارشناسی رشد چندانی نداشته است.

در جهت تسهیل رفت و آمد اتباع دو کشور خط هوایی بین پایتخت های دو کشور از دو سال قبل و هم

- چنین خطوط کشتی رانی بین بنادر در کشور و در دریای خزر برقرار شده است.
- اهم رویدادهای اقتصادی فیما بین دو کشور در سال ۷۴-۷۳ عبارتند از:
- دیدار «کاستیو چنگو» وزیر صنعت و تجارت قزاقستان از ایران؛^۱
  - سفر معاون وزیر حمل و نقل و ارتباطات قزاقستان از ایران به منظور شرکت در اجلاس اکو؛
  - شرکت وزیر کشاورزی قزاقستان در اجلاس وزرای کشاورزی کشورهای OIC در تهران در دی ماه ۱۳۷۳؛
  - برگزاری دومین اجلاس کمیسیون مشترک اقتصادی در آلماتی و سفر وزیر معادن و فلزات ایران به قزاقستان؛
  - تأسیس اتحادیه تجار ایرانی در قزاقستان؛
  - مبادله پیش نویس موافقت نامه های تضمین سرمایه گذاری و اجتناب از اخذ مالیات مضاعف بین دو کشور؛
  - سفر وزیر جهاد سازندگی ایران به جمهوری قزاقستان؛
  - یادداشت تفاهم نتایج دومین اجلاس کمیسیون مشترک همکاریهای بازرگانی، اقتصادی فنی و فرهنگی دو کشور؛
  - یادداشت تفاهم همکاری میان وزارت جهاد سازندگی ایران و وزارت کشاورزی قزاقستان.
- میزان پیشرفت روابط ایران و قزاقستان طبق برنامه پیش بینی شده ۷۴-۷۵
- تشکیل اتاق بازرگانی مشترک؛
  - افتتاح شعبه بانک صادرات ایران در آلماتی؛
  - برقراری روابط کارگزاری بین بانک توسعه صادرات ایران و اگزیم بانک قزاقستان؛
  - سفر استاندار گیلان به استان منگستا و افتتاح نمایشگاه صنایع استان گیلان در شهر اکتاوا؛
  - سفر استاندار مازندران به استان منگستا در اردیبهشت ۷۴؛
  - سفر استاندار کرمان به آلماتی و تشکیل نمایشگاه استان کرمان در آلماتی در سال ۷۴؛
  - برگزاری نمایشگاه صنایع دستی ایران در قزاقستان.

منابع

۱- کامران مقدم، شهین دخت. نگاهی به پاکستان.

۲- روزنامه کیهان، ۱۳۷۵/۵/۱۰.

3-The Europe World Year Book 1994.

4-The Far East Australia, 1994.

1. The Europe world Year Book 1994.